

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra psychologie

IDENTITA ADOLESCENTŮ V PĚSTOUNSKÉ PÉČI

ADOLESCENT IDENTITY IN FOSTER CARE

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Autorka: Kateřina Rubešová

Vedoucí práce: Mgr. Hana Novotná

Praha

2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucí práce samostatně a pouze za použití literatury, kterou cituji a uvádím v seznamu. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 16. dubna 2016

.....

Kateřina Rubešová

Poděkování

Ráda bych poděkovala Mgr. Haně Novotné za konzultace a odborné vedení při zpracování této práce, za její inspirující připomínky a cenné rady. Děkuji také doprovázejícím organizacím, za jejichž pomoci jsem měla možnost vyhledat aktéry výzkumu a zejména aktérům samotným, bez jejichž aktivní spolupráce by výzkum nemohl být realizován.

ANOTACE

Bakalářská práce se zabývá specifiky identity adolescentů (18 - 19 let) vyrůstajících v dlouhodobé pěstounské péči v České republice. Cílem předkládané práce je zmapovat, jak se adolescenti v pěstounské péči sebeprožívají a sebehodnotí. Teoretická část je v úvodu zaměřena na vývojové období adolescence s jejími význačnými specifiky. Dále se věnuje odbornému vymezení identity a oblasti pěstounské péče v České republice. V rámci teoretické části jsou taktéž prezentovány s tématem související významné studie. Praktická část zahrnuje kvalitativní výzkum pomocí rozhovorů a dotazníků ke zjištění podob identity a jejích významných komponent. Výsledky výzkumu jsou v závěru podrobeny důkladné komparaci s teoretickými východisky, což přispívá ke komplexnímu pochopení tématu.

KLÍČOVÁ SLOVA

Identita, sebehodnocení, pěstounská péče, adolescence, gender

ANNOTATION

This thesis deals with the specifics of adolescent identity (18 – 19 years) and growing up in long-term foster care in the Czech Republic. The purpose of this study is to describe how the adolescents in foster care see and think of themselves. The theoretical part focuses on the developmental period of adolescence with its outstanding characteristics. It also discusses the theories of identity and foster care in the Czech Republic. In addition, the newest studies related to the topic are covered. The practical part includes qualitative research through interviews and questionnaires in order to define the forms of identity and their major components. Results of the research are compared with the appropriate theories which contribute to a comprehensive understanding of the above mentioned topic.

KEYWORDS

Identity, self-image, foster care, adolescence, gender

Obsah

1	Úvod	6
2	Teoretická část	7
	2.1 Adolescence	7
	2.1.1 Vývojové úkoly adolescence.....	8
	2.1.2 Vývojové změny v období adolescence	8
	2.1.3 Socializace v období adolescence	10
	2.2 Náhradní rodinná péče	12
	2.2.1 Pěstounská péče	12
	2.3 Identita	18
	2.3.1 Druhy identity	18
	2.3.2 Teoretická východiska	19
	2.3.3 Identita v období adolescence	24
	2.3.4 Budování pozitivní identity dítěte v pěstounské péči.....	25
3	Empirická část	27
	3.1 Definice problému	27
	3.1.1 Formulování cíle a výzkumných otázek.....	27
	3.1.2 Typ výzkumu a metody sběru a zpracování dat	28
	3.1.3 Výzkumný soubor	31
	3.1.4 Analýza dat	32
	3.2 Charakteristiky jednotlivých aktérů	33
	3.3 Výsledky analýzy dat	35
	3.3.1 Výsledky písemného dotazníku	35
	3.3.2 Kategorie analýzy.....	37
	3.4 Závěrečná interpretace	54
	3.5 Diskuze	58
4	Závěr	62
5	Seznam použité literatury	63
6	Přílohy	68

1 Úvod

Problematika náhradní rodinné péče v České republice představuje aktuální a živě diskutované téma naší společnosti. Mnoho dětí v našem prostředí z různých důvodů nemůže vyrůstat ve své vlastní rodině a musí se pro ně najít alternativní řešení. Pěstounská péče je jednou z forem náhradní výchovy, která supluje péči biologických rodičů a poskytuje mnohým dětem a mladistvým mimo jiného rodinné zázemí a bezpečí domova. V pěstounské péči mohou vyrůstat děti a mladiství jakéhokoliv věku, tato práce je však především zacílená na stadium příprav na samostatný život v dospělosti, tedy období adolescence. Vývojové období adolescence se mimo jiné výrazně vyznačuje budováním identity, které signifikantně ovlivňuje jedincův pohled na sebe sama a utváří jeho sebehodnocení. Předkládaná práce se zaměřuje na specifika identity u adolescentů v pěstounské péči, a to především jakým způsobem se tyto jedinci hodnotí a prožívají.

Výše popsané téma bakalářské práce jsem si zvolila z toho důvodu, že se o oblast náhradní rodinné péče již několik let aktivně zajímám. Tři roky jsem pravidelně dojížděla do kojeneckého ústavu a dětského domova, kde jsem měla možnost se poprvé setkat s ústavní formou náhradní výchovy. Aktuálně pomáhám jako dobrovolník ve Středisku náhradní rodinné péče, kde spolu s ostatními zájemci pořádáme pravidelné kluby pro děti, které vyrůstají v náhradních rodinách. Dále již druhým rokem působím jako pracovník odlehčení v neziskové organizaci Rozum a Cit, kde mám možnost se setkávat s dětmi a mladistvými vyrůstajícími v pěstounské péči. Zmíněné zkušenosti se výrazně promítají do mé motivace pro výběr prezentovaného tématu.

V teoretické části mé bakalářské práce nejprve popisuji vývojové období adolescence se všemi jeho výraznými specifiky. Druhá kapitola je zaměřená na oblast náhradní rodinné péče s důrazem na aktuální legislativu a nejnovější výzkumy. V poslední třetí kapitole se zaměřuji na psychologická východiska pojetí identity s důrazem na období adolescence.

V empirické části prezentuji svůj vlastní výzkum, realizovaný skrze rozhovory s adolescenty v pěstounské péči v rámci kvalitativního paradigmatu. Výsledky zpracovaných rozhovorů předkládám v rámci podrobné analýzy a následně v diskuzi je podrobuji komparaci s odbornou literaturou. V úplném závěru zmiňuji doporučení pro další výzkumy v této oblasti.

2 Teoretická část

2.1 Adolescence

„Být normální v období dospívání je samo o sobě nenormální.“

Anna Freudová, 1958

Termín adolescence pochází z latinského slovesa *adolescere*, což v překladu znamená dospívat, dorůstat, mohutnět. V české terminologii se osoby v tomto věkovém období nazývají adolescenti, ale i dorost, mládež, či dospívající (Macek, 2003, str. 9).

Časově se toto vývojové období řadí do druhého descennia života člověka a následuje po dramatickém období pubescence. Přesné věkové vymezení se však u různých autorů liší. Vágnerová (2012) adolescentní období vymezuje od 11 do 20 let, přičemž rozmezí 11-15 let nazývá *časná adolescence*. Rozmezí věku 15–20 let pojmenovává jako *pozdní adolescence*, v rámci níž akcentuje bouřlivý vývoj v oblasti psychické a sociální, méně již v oblasti somatické, jelikož v této době dospívající jedinci dosahují plné reprodukční zralosti. Langmeier, Krejčířová (2006) a Říčan (2006) charakterizují ve svých publikacích adolescenci jako časový úsek dlouhý od 15 do 22 let, kdy poslední dva roky popisují spíše situaci dnešních vysokoškoláků, kteří jsou většinou i nadále ekonomicky závislí na svých rodičích a jejich postavení ve společnosti se teprve utváří. Macek (2003) se přiklání k periodizaci, která adolescenci označuje jako celé období počínaje dětstvím a konče dospělostí, tedy zhruba 10 (11) – 20 (22) let. Zmíněný věkový interval následně rozděluje na 3 fáze: *časná adolescence* (10/11 – 13 let), *střední adolescence* (14 – 16 let) a *pozdní adolescence* (17 – 20/22 let).

S věkovým vymezením adolescence úzce souvisí proces *sekulární akcelerace*, který označuje celkové urychlování růstu a nástupu dospívání v rozvinutých zemích. Týká se nejen akcelerace tělesného dospívání, ale i urychlení vývoje u duševních procesů (Leuschke-Simonisová in Langmeier, Krejčířová, 2006). Současná společnost však klade podstatně vyšší nároky na komplexní rozvoj všech potencií mladého jedince (např. dospívající potřebuje více času na dokončení vzdělání a odborných výcviků). Z tohoto psychického a sociálního hlediska se nástup plné dospělosti spíše oddaluje (Langmeier, Krejčířová, 2006).

2.1.1 Vývojové úkoly adolescence

Stěžejním úkolem tohoto období je vytvoření pocitu vlastní identity, kdy se z jedince posupně stává osobnost, jež si je vědoma vlastní hodnoty, přijímá morální principy své společnosti a postupně se stává nezávislou na rodičích či jiné autoritě (Šimíčková-Čížková, 2010). Významně se taktéž rozvíjí tzv. *sociální identita*, kdy se mladiství stávají součástí sociálních skupin, ve kterých zakouší různé společenské role, či navazují první hluboké milostné vztahy s druhými, které se postupně stabilizují (Thorová, 2015). Úkolem také může být označeno postupné dozrávání v oblastech chování a emocí, kdy se adolescent připravuje na dospělost, která v sobě zahrnuje důležité atributy – zodpovědnost a svobodu. Svobodou se mimo jiné může myslet finanční nezávislost, a s tím i nalezené místo ve společnosti.

2.1.2 Vývojové změny v období adolescence

V adolescenci se na rozdíl od předcházejícího období dětství tolik kvantitativních změn neděje, pouze se kvalitativně upřesňují různé charakteristiky, jako například tělesné schéma, emoční změny, kognitivní změny, či změny v oblasti morálního uvažování (Říčan, 2006).

2.1.2.1 Tělesné změny

Říčan (2006) zmiňuje, že tělo adolescenta postupně dosahuje finálních dospělých proporcí. Prohlubuje se rozdíl mezi ženskou a mužskou postavou – ženám rostou ňadra a boky, muži se již dočkají růstu vousů a zvyšování mohutnosti svalů. Výrazná je produkce kožních žláz, tělo získává specifický sexuálně dráždivý pach.

V této době vzhled představuje významnou složku sebehodnocení, adolescent svému zevnějšku věnuje zvýšenou pozornost. Porovnává se s vrstevníky, snaží se přiblížit aktuálnímu standardu atraktivity, nebo na něj naopak rezignuje a odmítá ho. „*Někdy svůj vzhled chápe jako prostředek k dosažení sociální akceptace a prestiže.*“ (Vágnerová, 2000, in Thorová, 2015, str. 425)

2.1.2.2 Emoční změny

Citové zážitky v adolescenci se podle Švancary (1973, in Macek, 2003) diferencují, přičemž přibývá vyšších citů a schopností selektivně odpovídat na určité emočně nabitě podněty. Zvýšená emoční labilita charakterizuje spíše období pubescence, v adolescenci náladovost a vysoká labilita většinou odeznívá. Důvodem tohoto jevu je stabilizace produkce hormonů a adaptace organismu na reprodukční dospělost (Macek, 1999, in Vašutová, 2010). Důležitost se taktéž podle Macka (2003) přikládá emocím a citům vztahujícím se k erotické sféře života, citům estetickým a mravnímu citění. Popisovaný věk autor pojmenovává jako období „prvního vystřízlivění“, jež jedinec zažívá v důsledku konfrontace každodenní reality se svými vlastními ideály¹.

2.1.2.3 Kognitivní změny

V souladu s teorií kognitivního vývoje se adolescent již přibližně od svého dvanáctého roku nachází v období formálních operací. To znamená, že dokáže usuzovat hypoteticky-deduktivně a nezávisle na přítomném okamžiku. Konstruuje teorie o všem možném, vytváří si domněnky, které se nutně nemusí opírat o reálný svět (Piaget, 1999).

Říčan (2004) popisuje myšlení adolescenta jako rychlejší, spolehlivější a zkušenější než myšlení pubescenta. Konstatuje však, že s postupným zdokonalováním pojmového aparátu klesá živost představ a vnímání, které svého vrcholu dosáhlo v dětství.

2.1.2.4 Změny v morálním uvažování

Erikson (1968) chápe morální vývoj v adolescenci jako pomyslný most mezi dětskou morálkou, která je určována především vnějšími autoritami, a morálkou dospělých, kde se již setkáváme se zvnitřněním etických principů.

Dle Kohlbergovy kognitivní teorie morálního vývoje (1976, in Macek, 2003) období adolescence spadá především do tzv. *konvenční morálky*, která se odvíjí od jeho vlastní zkušenosti s pojetím spravedlnosti, otázkami dobra a zla a všeobecné akceptace zákonů a společenských institucí. Někteří jedinci mohou dospět do stádia tzv.

¹ Např. v souvislosti ve vztahu k rodičům, autoritám, přátelům, milostným partnerům nebo s volbou středního vzdělávání či profese

postkonvenční morálky, při níž mají pojetí spravedlnosti a svobody plně zvnitřněné a individualizované s tím, že se nebrání konfrontaci se společností a druhými.

Jinými slovy přístup většiny adolescentů k otázkám spravedlnosti by se dal označit jako *morálka obecné spravedlnosti*. Dospívající pevně věří stanoveným pravidlům, která považují za důležitá a přisuzují jim tedy bezpodmínečnou platnost bez ohledu na sociální postavení konkrétního jedince (tendence být ke všem stejně kritičtí). U starších adolescentů se projevují tendence akceptace vybraných pravidel, avšak zároveň potřebují jednat v souladu se svými vlastními morálními principy (Vágnerová, 2012).

2.1.3 Socializace v období adolescence

Havighurst (1972) v knize o vývojových úkolech popisuje, že by adolescenti měli dosáhnout emocionální emancipace od rodičů, stabilní genderové sociální role a měli by navazovat diferencovanější a vyspělejší vztahy k vrstevníkům obojího pohlaví. Období adolescence je tedy klíčové pro převzetí elementárních rolí manželských a rodičovských².

Adolescenti musí projít diferenciací sociálních rolí a s nimi neoddělitelně spojených společenských požadavků. U některých se již začíná rozvíjet profesní role, která je spíše nestabilní. V rámci různorodých speciálních skupin upevňují své společenské postavení. Nejvýznamněji působí vztahy s rodinou, vrstevnickou skupinou (škola či mimoškolní parta), ale taktéž se na socializaci významně podílí role partnerská (Vágnerová, 2012).

2.1.3.1 Vztahy s rodinou

Jak již bylo zmíněno v předešlých odstavcích, úkol vývojového období adolescence spočívá v emancipaci od rodiny. Na základě tohoto procesu se mění vzájemné vazby všech členů rodiny. Vztahy s autoritou rodičů nabývají intimnějšího a emočněji významnějšího rázu. Adolescenti se nacházejí ve fázi procesu autonomizace, a proto potřebují o sobě rozhodovat sami a zbavit se omezující rodičovské kontroly. Rodičovská podpora i nadále hraje významnou roli, jelikož díky ní může dospívající proniknout do širšího sociálního světa a získat nové zkušenosti (McElthaney at al., in Vágnerová, 2012).

² Tento trend se v dnešní době posouvá do pozdějšího věku, publikace popisuje situaci před 40 lety.

Dospívající dokážou být jednak ke svým rodičům kritičtí, ale také umí ocenit jejich přednosti. Matějček (1989) vyzkoumal, že u rodičů je adolescenty nejvíce oceňována jejich upřímnost a spolehlivost (věrnost svým zásadám a přesvědčením).

2.1.3.2 Vztahy s vrstevníky a kamarády

Vrstevnické skupiny slouží k mnoha významným vývojovým funkcím v období adolescence, k nimž mj. patří budování skupinové identity a s tím spojená transformace identity osobní, rozvoj morálního chování a hodnot, či upevňování sociální statutu a prestiže apod. (APA, 2002).

Sociální vztahy s přáteli nabývají na důležitosti a významně ovlivňují jedincovo chování – často slepě podléhají vlivu vrstevníků a jeví se přecitlivěle na jejich odmítnutí. Čím více se jedinec přibližuje do dospělého věku, tím více tato tendence ustupuje (Sebastian et. al., in Thorová, 2010). Některé vrstevnické skupiny se mohou identifikovat s různými subkulturami mládeže³, které popisuje ve své publikaci Smolík (2010). Zmíněný autor uvádí, že z ontogenetického hlediska ideové paradigma subkultury poskytuje dospívajícímu možnost „*konfrontovat své hodnoty, postoje a vztahy k okolnímu světu, jakož i k sobě samému.*“ (Smolík, 2010, str. 25)

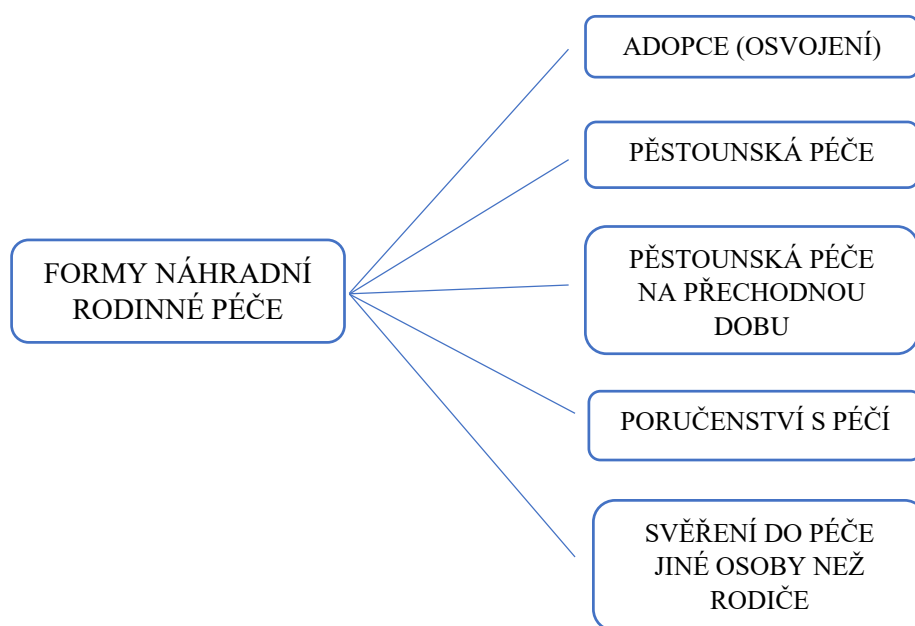
2.1.3.3 Romantické vztahy

V rámci pozdní adolescence se partnerské vztahy postupně stabilizují a stávají se přirozenějšími a stabilnějšími. V oblasti erotických vztahů se naplno projevuje sexuální identita (definují sebe sama jako ženu či jako muže v rámci sexuálního chování a prožívání) a diferencuje se sexuální preference a orientace (Macek, 2003). Vágnerová (2012) zmiňuje, že adolescentní milostný vztah také plní mnoho funkcí: podporuje socializaci, rozvoj intimity, představuje zdroj sebepoznání a výrazně ovlivňuje formování identity.

³ Smolík (2010) subkultury mládeže popisuje jako typ subkultury, který je vázaný na specifické způsoby chování, na sklon k určitým hodnotám, zavrhování či akceptování určitých norem a především životní styl odlišný od majoritní společnosti.

2.2 Náhradní rodinná péče

Formy náhradní rodinné péče v České republice legislativně vymezuje zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, a zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník⁴. Všechna tato ustanovení spadají do oblasti práva rodinného. V současné době rozlišujeme pět forem náhradní rodinné péče – *osvojení (adopce)*, *pěstounská péče*, *pěstounská péče na přechodnou dobu*, *poručenství s péčí* a *svěření do péče jiné osoby než rodiče* (§ 45 zákona o rodině)⁵.

2.2.1 Pěstounská péče

„Nemůže-li o dítě osobně pečovat žádný z rodičů ani poručník, může soud svěřit dítě do osobní péče pěstounovi.“ (zák. č. 89/2012 Sb., § 958 odst. 1) Pěstounská péče představuje státem kontrolovanou a garantovanou formu náhradní rodinné péče, jenž zajišťuje hmotné zabezpečení dítěte a i přiměřenou odměnu pěstounům. Do pěstounské péče si dítě může vzít fyzická osoba, či manželé v rámci společné pěstounské péče. Pěstoun však zastupuje dítě jen v běžných záležitostech, k mimořádným záležitostem musí požádat o souhlas zákonného zástupce. Mezi pěstounem a dítětem nevzniká oficiální příbuzenský vztah, i přesto se však postupně neformálně vytváří a udržuje (Matějček,

⁴ Nahradil zákon o rodině č. 94/1963 Sb., ke dni 1. 1. 2014.

⁵ Z internetového zdroje: http://www.nahradnirodina.cz/formy_nahradni_rodinne_pece

Koluchová, 2002). Pěstounská péče vzniká a může být zrušena pouze na základě rozhodnutí soudu, jinak přirozeně zaniká dosažením zletilosti dítěte (Bubleová, 2014). V případě studia může být prodloužena do 26 let⁶.

S příchodem novely občanského zákoníku (zák. č. 89/2012 Sb., § 967) byl nově upraven vztah mezi pěstounem a biologickými příbuznými dítěte: „*Pěstoun má povinnost udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s jeho rodiči, dalšími příbuznými a osobami dítěti blízkými. Má povinnost umožnit styk rodičů s dítětem v pěstounské péči, ledaže soud stanoví jinak.*“ Bubleová (2014) dodává, že pokud zájem biologické rodiny přetrvává, působí to většinou ku prospěchu dítěte. Kontakt s rodiči musí být pro děti bezpečný a nesmí se zapomenout na zohlednění zájmu konkrétního dítěte. Pokud se toto vše daří, dítě si mimo jiné vytvoří jasnou představu o své minulosti a snadněji se mu bude vymezovat vlastní identita. Některé odborné studie (Moyers, Farmer, & Lipscombe, 2006) však varují, že pravidelný kontakt dítěte s jeho biologickým rodičem může vést k závažným emocionální a výchovným problémům.

2.2.1.1 Historie institutu pěstounské péče

Historie institutu pěstounské péče jasně naznačuje, že již od antiky se lidé o opuštěné děti aktivně zajímali. S příchodem křesťanského smýšlení ve 4. století začaly vznikat tzv. *útulky pro mládež* v dnešním Turecku, Itálii a později také ve Francii, Belgii a na území dnešní České republiky. Později se zavedly tzv. *nalezince*⁷, jejichž prvotním cílem byla záchrana života dítěte. Postupně se však začal klást důraz i na zdárný vývoj dítěte ve více oblastech. Z nalezince bylo opuštěné či osiřelé dítě svěřeno pěstounce, která měla osvědčení z úřadu a podrobila se řádné lékařské prohlídce. Děti u pěstounů zůstávaly maximálně do 6. roku, posléze byly opět navraceny do ústavu, do své domovské obce, či do biologické rodiny (Červinková-Riegrová, 1984).

Roku 1868 datujeme ustanovení legislativních základů sociálně-právní ochrany dětí díky tzv. *Zemskému chudinskému zákonu*, který ustanovil povinnosti obce starat se o opuštěné a osiřelé děti a to jak v oblasti výchovy, tak i ve vzdělání. Dále roku 1902 vzniká tzv. *sirotčí fond*, jenž zaručoval řádné finanční příspěvky pěstounům (Smolíková, 2014).

⁶ Dostupné na: <http://www.dobrarodina.cz/chci-byt-pestounem/124-proc-pestounska-pece>

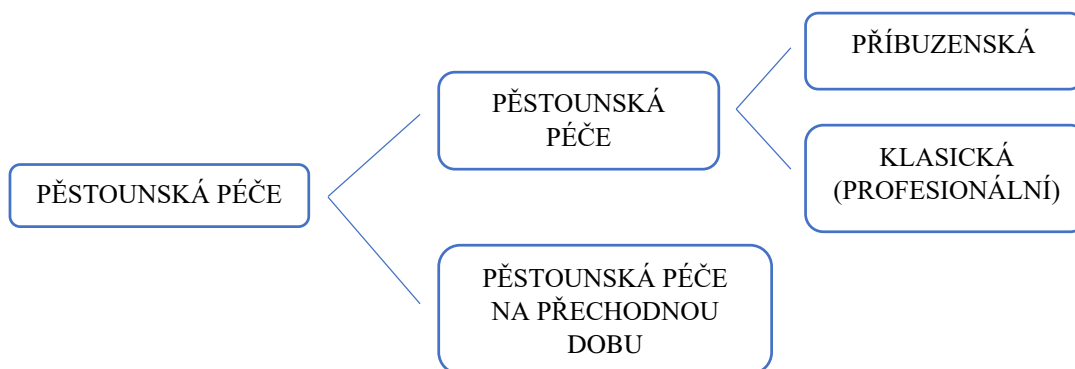
⁷ Na území nynější České republiky vznikaly v průběhu 17. století.

Péče o ohrožené děti v období 1. republiky se těšila velkého zájmu státu i odborníků ohledně psychického vývoje dětí (Bubleová, 2000).

Neblahý vliv na vývoj institutu pěstounské péče mělo zavedení zákona č. 69/1952 Sb., jehož důsledkem bylo nejen zrušení pěstounství (s výjimkou příbuzenské péče), ale rovněž rozsáhlá destrukce dosavadního systému. Po tomto zvratu se náhradní rodinná péče mohla realizovat pouze skrze poručenství či adopci. Děti, které byly do roku 1952 v pěstounské péči, se musely vrátit zpět do ústavního zařízení (pokud si je pěstouni neosvojili). Naděje na lepší citový vývoj opuštěných dětí svitla až roku 1973, téměř tedy po dvaceti letech, kdy se opět do systému náhradní výchovné péče vrátila péče pěstounská. Tímto aktem se navíc i definovalo hmotné zabezpečení dítěte a pečujících osob. Na tuto formu péče se až do roku 2000 nahlíželo jako na něco dlouhodobého a trvalého (Bubleová, 2000).

Smolíková (2014) popisuje, že snahy odborníků na vývojovou psychologii, zejména na citový vývoj dítěte, dosáhly svého cíle teprve roku 1998, kdy se skončilo s prioritním umístěním opuštěných dětí do ústavní péče. Dostáváme se tedy již k roku 1999, kdy vešel v platnost zákon č. 359/1999 Sb., který obecně sjednotil tento institut a odstranil podmínku dlouhodobosti pěstounské výchovy. V rámci tohoto ustanovení mohlo tedy být dítě svěřeno do náhradní výchovy i na dobu střednědobou či krátkodobou. Krátkodobost pěstounské péče byla zakotvena v našem právním řádu v roce 2006, a to institutem *pěstounská péče na přechodnou dobu*. Nejnovější legislativní změnu obsáhla novela občanského zákoníku č. 89/2012 Sb., která mj. stanovuje povinnost pěstouna informovat biologické rodiče o životě dítěte, či upravila systém předpěstounské péče.

2.2.1.2 Současné typy pěstounské péče

Pěstounská péče (označována také jako *pěstounská péče dlouhodobá*) představuje nejčastěji realizovanou formu pěstounství už od roku 1973. Většina dětí v pěstounské péči vyrůstá několik let, často v této náhradní rodině zůstává až do dosažení zletilosti. Pěstounskou péči můžeme rozdělit na příbuzenskou (v praxi se jí dává přednost) a na klasickou (profesionální – vykonávají vyškolení pěstouni pro dítě „cizí“).

Pěstounská péče na přechodnou dobu je v českém právním řádu zakotvena od roku 2006, větší pozornosti se jí však dostalo až v roce 2013 s novelou zákona č. 359/1999 Sb.⁸. Smysl tohoto institutu spočívá v poskytnutí okamžité pomoci ohroženým dětem, které momentálně nemohou vyrůstat ve své původní rodině. Jedná se v podstatě o institut krizový a přechodný – po dobu úprav poměrů biologické rodiny, aby si mohli převzít své dítě zpět do péče, či po dobu hledání jiné vhodné stabilní rodiny. Krajský úřad vede evidenci osob, které mohou tuto formu krátkodobé péče vykonávat (Bubleová, 2014). Zákon č. 359/1999 Sb. časově tento institut vymezuje takto: „*Pěstounská péče na přechodnou dobu může trvat nejdéle jeden rok*“.⁹

2.2.1.3 Adolescenti v pěstounské péči

Adolescenti v náhradní rodinné péči se v mnoha ohledech neliší od těch, kteří mohli vyrůstat se svými biologickými rodiči. Tito jedinci však mohou být ve větší míře zasaženi traumaty z dětství, či dospívání, což může být doprovázeno negativními projevy typu zvýšená depresivita, neuroticismus, nejistota ve vztazích, nižší sebeúcta apod.¹⁰ V rámci pěstounské péče také mimo jiné musí řešit svůj postoj a city k biologické rodině a rodině pěstounské, což se postupně stává součástí jejich sebepojetí. Častým jevem v českém prostředí je výchova romského dítěte v náhradní rodinné péči, což taktéž silně na jedincův vývoj působí.

Dospívající dítě v pěstounské péči potřebuje dle výzkumu Střediska náhradní rodinné péče (2014) podporu v kontaktování biologické rodiny, a aby kontakt s biologickou rodinou nebyl stresující a nevyvolával pocity nejistoty. Další oblasti se týkají prožívání dospívajícího jedince v rámci pěstounské rodiny – mají zvýšenou citlivost na problematické vztahy v rodině, potřebují být bezpodmínečně přijati svými

⁸ S účinností od 1. 1. 2013

⁹ § 27a odst. 9

¹⁰ Český výzkum (Ptáček a kol., 2014), výsledky dostupné na: <https://www.nadacnifondjt.cz/absence-citove-vazby-poznamena-dite-na-cely-zivot-t16.html>

pěstouny (jako kdyby byli jejich vlastní potomci). A v neposlední řadě i v rámci širších sociálních vztahů – mají potřebu být přijímáni svými vrstevníky a sourozenci a mít na blízku nějakého důvěrného a stabilního člověka (rodič, kamarád, sourozenec apod.).

Důležitými osobami pro adolescenta v náhradní péči jsou obvykle sourozenci. V rámci sourozeneckých konstelací starší sourozenec může představovat vzor, k němuž se dítě v náhradní péči touží podobat, či naopak může být vzor nedostižený a jedinec bude mít tendenci se spíše vymezit a snažit se být jiný. Pokud má dospívající jedinec mladšího sourozence, objevují se zde taktéž dvě hlavní tendence – buď se ho bude snažit „rodičovsky“ ochránit, nebo je považují za rozmazlené a zhýčkané. Rodinné nastavení se radikálně mění s příchodem nového dítěte. Znamená to radostnou i zároveň stresující událost pro stávající rodinu (mění se sourozenecké role), ale hlavně pro nově přicházejícího jedince do rodiny. Nejméně problémů způsobí, pokud přicházející dítě je zároveň nejmladším členem nové rodiny, což se samozřejmě vždy nemůže zaručit (Frantíková, 2008).

2.2.1.4 Současný stav náhradní rodinné péče v České republice

Nejnovější statistiky za rok 2014 ukazují, že v této době bylo v jakékoli formě náhradní rodinné péče 17 530 dětí¹¹. Starších statistiky (rok 2012) popisují, že přímo v pěstounské péči dlouhodobé bylo 7651 dětí a v pěstounské péči na přechodnou dobu 29 dětí¹².

Výzkum Ptáčka, Kuželové a Čeledové (2011) předložil stěžejní statistická data ohledně hlavních důvodů umístění dětí do náhradní výchovy. Nejčastějším důvodem pro umístění dítěte do náhradní péče je v 66% nedostatečná péče o dítě, 10% zahrnuje finanční problémy rodiny, 7% rodiny, které nezvládly výchovu problémového dítěte, 5% sociální důvody a ve zbylých 12% se vyskytoval alkohol v rodině, týrání, či rodiče nastoupili do výkonu trestu odnětí svobody. Autoři zdůrazňují, že by se stát měl zaměřit na důkladnou sanaci rodiny, jelikož se vysoké procento těchto problémů dá za pomoci odborníků a podpory státu eliminovat.

¹¹ Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí, 2014, dostupné na: http://www.mpsv.cz/files/clanky/22668/rocenka_prace_2014.pdf

¹² Dostupné na: http://www.nahradnirodina.cz/statistiky_nahradni_vychovy_v_crI

Výzkum odborníků ze Střediska náhradní rodinné péče (2014) popisuje mnoho výzkumných zjištění a oblastí, na kterých je potřeba v praxi zapracovat. Mluví například o nerovném legislativním vymezení příbuzenské a klasické (profesionální) pěstounské péče v oblasti finanční. Nedostatečná následná péče se dostává plnoletým dětem z pěstounské rodiny. V oblasti párování pěstounů a dětí se naráží na trend vyhledávání vhodného dítěte pro rodiče, i když by se naopak měli hledat pěstouni vhodní k potřebám konkrétního dítěte¹³.

¹³ Dostupné na: <http://www.nadacesirius.cz/soubory/ke-stazeni/Monografie.pdf>

2.3 Identita

„Porozumět si neznamená přizpůsobit se jedni druhým, ale pochopit navzájem svou identitu.“

Václav Havel

Definičních vymezení pojmu *identita* se v různých zdrojích nachází mnoho. Jedna z prvních definic byla popsána Eriksonem v jeho knize *Identity: Youth and Crisis* (1968, str. 208), kde identitu vymezuje jako „*vědomý smysl individuální jedinečnosti (...), nevědomé usilování o životní kontinuitu (...), solidarita ke skupinovým ideálům.*“ Psychologický slovník (Hartl, Hartlová, 2010, str. 212) identitu definuje jako „*totožnost (...), u člověka prožívání a uvědomování si sebe samého, své jedinečnosti i odlišnosti od ostatních; soubor rysů, podle nichž je jedinec znám konkrétní skupině.*“ V učebnici sociální psychologie (Slaměník, Výrost, 2008, str. 160) autoři uvádí, že „*slovem identita rozumíme to, kým nebo čím je osoba nebo společenství lidí. Je to odpověď na otázku „kdo jsem, kdo jsme“, nebo „čím jsem, čím jsme“.*“ Identita může taktéž znamenat něco, čím se jednotlivé osoby od sebe dají rozeznat. Představuje jakousi kontinuitu osoby v čase a prostoru s potvrzením životního příběhu osoby. Identita nám obecně dává smysl našeho bytí (Bačová, 2003). Autoři Blasi a Glodis (1995, in Moshman, 2005) dodávají, že identita taktéž obsahuje sjednocení jedincovy minulosti s očekáváním do budoucnosti, integraci v oblastech zaměstnání, sexuality, náboženství, politických idejí a také spojitost s fenomény psychické pohody¹⁴, sebedůvěry a pocitu smyslu.

2.3.1 Druhy identity

Z výše zmíněných definic se vynořuje nutnost zmínky rozlišných druhů identity¹⁵. Existují desítky druhů identity, nejčastěji se setkáváme s rozdělením na *identitu osobní* a *identitu sociální*. Osobní identita znamená přesvědčení jedince o vlastních dovednostech, schopnostech, atraktivitě apod. (Bačová, 2003). Sociální identita (označována také jako *skupinová identita*¹⁶) značí vnější a objektivnější vymezení jedince, které tvoří sociální příslušnost a členství v určité kategorii lidí (Slaměník, Výrost, 2008). Se skupinovou

¹⁴ V originále jako *well-being*: do češtiny překládáno i jako pocit blaha, štěstí či subjektivní komfort.

¹⁵ Z důvodu zaměření práce jsou rozebřány pouze ty druhy identit, které spadají do psychologického diskurzu.

¹⁶ Viz *Velký psychologický slovník* (Hartl, Hartlová, 2010)

identitou úzce souvisí tzv. *identita etnická*. Tímto fenoménem se z hlediska etnologického zabývají Bittnerová a Moravcová (2005) a popisují etnickou identitu jako příslušnost jedince k určité kultuře, skrze kterou rozpoznává jak sám sebe, tak i ty druhé.

Hartl, Hartlová (2010) popisují rozdíl mezi *identitou skutečnou* a *identitou potenciální*. Skutečná identita představuje aktuální sebeprožívání člověka. To, kým a čím v daném okamžiku člověk doopravdy je, jak sebe vnímá, čeho dosáhl. Potenciální identita spočívá v nerealizovaných vlastnostech, v představě člověka, jaký by mohl být po dosažení určitého vzdělání, s bohatšími zkušenostmi nebo výraznějším rozvojem osobnosti.

Erikson (1975) vymezuje *achieved identity* (dosažená identita) versus *adopted identity* (přejatá identita). Dosaženou identitou myslí úspěšné zvládnutí tzv. *krize identity* a úspěšné sebeurčení. Přejatou identitu jedinec přijímá, aniž by prošel *krizí identity*, automaticky a nekriticky souhlasí s názory svého okolí. Takový člověk se projevuje rigidně, konformně a dogmaticky.

Rozlišení *genderové identity* a *jádrové pohlavní identity* popisuje ve své publikaci Janošová (2008). Genderovou identitu (označována také jako *rodová identita*) tvoří genderové atributy, které si člověk internalizuje. Tato identita se týká toho, jakým způsobem se jedinec sebeprožívá a jaké rodové role přebírá. Hartl, Hartlová (2010) doplňují, že jedinec vždy nemusí nutně přebírat veškeré role spojené s jeho biologickým pohlavím. Genderová identita je tvárná a utváří se v průběhu socializace, především skrze výchovu. Jádrová pohlavní identita značí nejhlubší součást mužské a ženské identity a projevuje se „*emočním souhlasem s příslušností k jednomu či druhému rodu.*“ (Janošová, 2010, str. 43) Jádrová pohlavní identita patří k jedněm z prvních elementárních sebeidentifikačních charakteristik dítěte a obecně spadá pod základní složky celkového sebepojetí. V psychoanalytickém pojetí se k ní vyjadřuje Horne (2000b, in Janošová, 2008, str. 43), který ji popisuje jako „*základní smysl pro bytí chlapcem nebo holčičkou.*“

2.3.2 Teoretická východiska

Již od poloviny minulého století datujeme vznik různých psychologických pojetí teorie identity. Základy teorie identity položil psychoanalytik Erik Erikson, na nějž zanedlouho navázal James E. Marcia s rozšiřujícím konceptem identity. Postupně se v rámci různých myšlenkových paradigmat teoretická pojetí identity rozšiřovala –

například v rámci symbolického interakcionismu (Stryker, Burke), narativního přístupu (McAdams), či sociálního konstruktivismu (Kelly, Harré). V následujících kapitolách budou popsány pouze ty teorie, které se k tématu identity adolescentů pěstounské péče nejvíce váží, a to teorie ego-identity (Erikson, Marcia), teorie sociální identity (Tajfel, Turner), integrující teorie identity (Weinreich, Baumeister), etnická identita (Bittnerová, Kroger) a identita a gender (Wood, Eagly).

2.3.2.1 Teorie ego-identity (psychosociální teorie)

Teorii ego-identity vymyslel britský psychoanalytik E. H. Erikson. Ego, na rozdíl od původního psychoanalytického pojetí, popisuje jako racionální a vědomý koordinátor, který se utváří po celý život. Zdůrazňuje nejen psychosexuální složky osobnosti, ale také společenské a kulturní (Moshman, 2005). Celou teorii zasazuje do obecného rámce *epigenetického modelu vývoje* (přecházení z jednoho vývojového stádia do druhého). Dle Eriksona (1968, in Macek, 2003) ontogenetický vývoj probíhá v osmi fázích, kdy jednotlivé přechody charakterizuje pozitivním či negativním výsledkem v rámci plnění konkrétního vývojového úkolu¹⁷. Po vyřešení vývojového úkolu získává ctnost a může pokračovat ve vývoji. Fáze vývoje nazval takto¹⁸:

1. důvěra vs. nedůvěra (do 1,5 let)
2. autonomie vs. nejistota (2 – 3 let)
3. iniciativa vs. vina (3 – 5 let)
4. kvalita vs. podřadnost (6 – 11 let)
- 5. identita vs. zmatek (12 – 18 let)**
6. intimita vs. izolace (19 – 40 let)
7. produktivnost vs. stagnace (40 – 65 let)
8. integrita vs. nevyrovnanost (od 65 let)

Erikson (1956,1968, in Bačová, 1997) ve své teorii rozlišuje 2 druhy identity – *self identitu* a *ego identitu*. Self identitu považuje za aktivní aspekt sebehodnocení, plní funkci ochrannou, regulační a adaptační ve smyslu žádoucího sebevnímání. Ego identitu chápe

¹⁷ Jedinec musí vyřešit určitý *psychosociální konflikt* (Langmeier, Krejčířová, 2006).

¹⁸ Fáze byly několikrát přeloženy z anglického originálu do českého jazyka – české názvy se tedy často jemně odlišují napříč různými zdroji. V práci je uveden překlad od Macka (2003, str. 18).

jako stabilizační prvek osobnosti – růst jistoty, že tak jak udržujeme svoji vlastní vnitřní stejnost a kontinuitu, tak nás v rámci této rovnováhy vnímají i druzí.

Jak již bylo výše zmíněno, na ego-teorii Eriksona navázal James Marcia (1966, in Moshman, 2005), který vytvořil koncept *identity commitments* (identity závazků). Podle něj se vyvíjí identita projevuje silnými a sebevědomými závazky v oblastech jako jsou zaměstnání, náboženská víra, sexualita a politická ideologie. Dále Marcia (1967, 1980, in Macek, 2003) operuje s pojmem *krize* a na základě toho vytváří klasifikaci čtyř stavů identity:

1. Rozptýlená/difúzní identita (*identity diffusion*): jedinec neprožívá ani závazek, ani krizi. Jeho hodnocení značně kolísá a je lehce ovlivnitelný vrstevníky, názory mění v souladu s očekáváním své referenční skupiny.
2. Uzavřená identita (*foreclosure*): zde se již závazky objevují, jedinec má konzistentní obraz sebe sama i světa. Avšak zde chybí krize identity, tudíž své názory nekriticky přebírá od autorit.
3. Nezávazná identita/moratorium (*moratorium*): zde se již krize objevuje, jedinec experimentuje s různými rolami, objevuje nové zájmy, normy – chybí mu pevný závazek.
4. Aktivní hledání (*identity achievement*): v tomto finálním stádiu se vyskytuje krize i závazek, jedinec se plně sebeakceptuje, smysluplně propojuje svou minulost, přítomnost a budoucnost a v konečné fázi dosahuje schopnost sexuální intimity.

Marcia (1980, in Macek, 2003) upřesňuje, že „*je nezbytné, aby status moratoria přecházel statusu identity.*“ Na závěr zmiňuje problematičnost nedosažení posledního stádia v období dospělosti.

2.3.2.2 Teorie sociální identity (TSI)

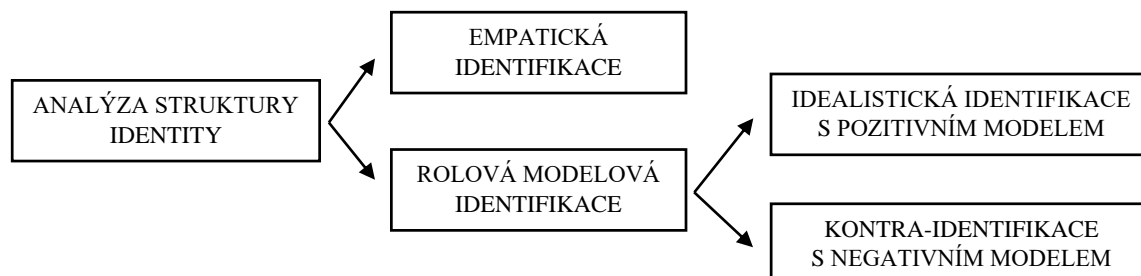
Teorie sociální identity byla zavedena v 70. letech v reakci na výzkumu *modelu minimální skupiny* prezentovaným J. C. Turnerem a H. Tajfelem. Probandi tohoto experimentu byli rozřazeni do skupin dle náhodných kritérií. I přes tu skutečnost, že probandi neměli dostatek informací na provedení řádného sociálního srovnání, jejich reakce vyzněly v prospěch své členské skupiny (in-group) a v neprospěch skupině cizí (out-group) (Tajfel, 1970, in Hayes, 2013).

Dle teorie sociální identity mají lidé tendenci definovat sebe a druhé skrze různé sociální kategorie typu pohlaví, věk, členství v referenčních skupinách, náboženských spolicích apod. (Tajfel & Turner, 1985, in Ashforth, Mael, 1989). Tyto sociální klasifikace nám slouží ke dvěma funkcím – z kognitivního hlediska máme přirozené tendence vše kolem nás seskupovat do srozumitelných a systematických kategorií na základě prototypických vlastností popisovaného. Z hlediska osobního umožňují sociální kategorie přesnější vymezení sebe sama (Stryker & Serpe, 1982; Turner, 1982 in Ashforth, Mael, 1989) a pomáhají nám k lepšímu porozumění mezilidské interakce skrze proces *sociální identifikace* (Tajfel, 1982, in Hayes, 2013).

Proces percepce druhých lidí na základě členství ve skupinách představuje elementární součást lidského myšlení. Zároveň se dovytváří další dva sociální procesy – postupné a kontinuální formování společenských norem a vytváření, či potvrzování stereotypů a předsudků. Sociální identifikace je tedy významnou složkou každodenní sociální interakce (Tajfel, 1982, in Hayes, 2013).

2.3.2.3 Integrovaná teorie identity

Identifikaci s druhými ve dvou modech předkládá P. Weinreich (2003, in Slaměnik, Výrost, 2008). Ve své teorii *analýza struktury identity* popisuje: a) *empatickou identifikaci*, která se vyznačuje vnímáním podobnosti nebo stejnosti mezi sebou samým a druhými, jak v dobrých, tak i v těch špatných vlastnostech a b) *rolovou modelovou identifikaci*, jenž se dělí na *idealistickou identifikaci s pozitivním modelem* (někomu se co nejvíc podobat) a na *kontra-identifikaci s negativním modelem* (co nejvíce se od někoho odlišit).

R. F. Baumeister popisuje proces získávání identity, a to na základě *subjektivní identity* (sebedefinice) a *objektivní identity* (vnější definice jedince jinými). Vědomě i nevědomě se každý jedinec snaží nastolit rovnováhu těchto dvou složek, aby se vyhnul pocitu ohrožení vlastní identity. Identity, které jsou nám dány od narození, nazývá

připsané - např. barva kůže, pohlaví. Identity *získané* vyžadují od jedince určité úsilí a výkon, aby jich dosáhl – např. povýšení, manželství (Baumeister, 1987, in Slaměník, Výrost, 2008).

2.3.2.4 Etnická identita

Etnická identita, tak jak ji značí Bittnerová a Moravcová (2005), značí kulturou daný konstrukt, který není v etnologickém měřítku záležitostí individuální, nýbrž skupinovou. Tato identita se získává v procesu enkulturace¹⁹ a značí vlastní příslušnost ke konkrétní skupině či společenství.

Etnická identita se dělí na *deklarovanou* a *žitou*. Deklarovaná identita značí vědomé přihlášení se k určité skupině lidí stejného etnika. Zahrnuje v sobě mnoho manifestujících i symbolických aktů, skrze niž lze poznat člena vlastní skupiny (např. vzhled, zvyky apod.). Není podmínkou, že deklarovaná identita musí být emocionálně prožívaná. Žitá identita se projevuje skrze neustálé potvrzování vlastní jinakosti v rámci vnitřní reflexe jedince.

Bačová (2003b) vysvětluje, že jedinec se v rámci vymezení sebe sama snaží definovat své vlastní místo ve společenstvích, do kterých náleží, a dát tím smysl svým činům v kontextu minulosti, přítomnosti a budoucnosti. Samotný proces sebedefinování trvá celý život v souladu s přibývajícími zkušenostmi jedince. Podle J. Krogerové (2003) mnoho etnických minorit žijící v odlišné majoritní společnosti řeší otázku etnické identity jako zásadní, jelikož se často váže na úroveň jejich sebeúcty. Phinney (1999, in Kroger, 2003) vyzkoumala, že etnická identita pozitivně koreluje s vývojem sociální a osobní identity jedince, jeho sebevědomím a sebehodnocením, copingovými strategiemi či optimismem a negativně se však může promítnout do pocitu samoty nebo depresí.

2.3.2.5 Identita a gender

Wood a Eagly (2009) popisují *gender* jako sociální konstrukt přisuzovaný mužským a ženským sociálními kategoriím v různých společnostech. Z psychologického hlediska nás zajímá, jakým způsobem se lidé v rámci těchto sociálních kategorií

¹⁹ Enkulturation značí „formální i neformální přijímání kulturních norem a zkušeností jedincem v průběhu ontogeneze.“ (Hartl, Hartlová, 2010, str. 129)

(maskulinní – femininní) sebedefinují – což zkoumá tzv. *genderová identita*. Z oblasti teorie sociálních rolí se genderová identita rozptyluje do různých *genderových rolí*, které popisují společností očekávané mužské a ženské chování. Lidé si tyto genderové role v průběhu života osvojují a v různé míře je implikují do své osobní identity. Genderovou identitu často doprovází stereotypní kulturně podmíněné normy, které určují, jaké chování přísluší ženské roli (např. práce v domácnosti) a jaké roli mužské (např. ekonomické zajištění rodiny). Autoři v závěru své studie zdůrazňují, že genderová identita je jedna z nejdůležitějších sociálních identit.

V oblasti vývojové psychologie genderovou identitu popisuje M. Vágnerová (2012). Základy budoucí genderové identity se na základě sociálního učení vytvářejí již v batolecím věku (jedinci si již uvědomují odlišnosti mužského a ženského pohlaví). Rozvoj genderové identity jde ruku v ruce s vývojem řeči (dítě zná význam slov *kluk* či *holka*). Postupně se identifikace s genderovou rolí projevuje v sebehodnocení dítěte. V předškolním věku se vyvíjí „*obecné porozumění obsahu genderových stereotypů*“ (Vágnerová, 2012, str. 250), představy o genderu bývají však velice rigidní. Co se školního věku týče, děti mají tendence potvrzovat si svojí genderovou identitu, a tak se častěji ztotožňují s vrstevníky téhož pohlaví. V období adolescence vývoj genderové identity pokračuje a z významnější se v souvislosti s biologickým dozráváním a očekáváním od společnosti. V období dospívání a stáří se genderová identita stává stabilnější, avšak neustále podléhá drobnějším změnám.

2.3.3 Identita v období adolescence

V adolescenci se otázka identity váže na uvědomovanou složku vlastní osobnosti mnohem více než v předchozích vývojových obdobích (Janošová, 2008). Jak již bylo zmíněno v předcházející kapitole, Erikson (1968) přisuzuje adolescenci vývojový úkol hledání vlastní identity, kdy se adolescent musí vyrovnat s nejasnými požadavky společnosti a následně si v ní musí najít vhodné místo a stát se jejím plnohodnotným členem. Pokud tento vývojový úkol nesplní, pravděpodobně se v životě bude potýkat s nedostatečnou důvěrou v druhé, pocity méněcennosti, či s různými životními pochybnostmi.

Osobní aspekt identity adolescenta čerpá z intimní sebereflexe, dospívající by si měl být vědom vlastní jedinečnosti a odlišnosti od druhých, dokáže přesně zodpovědět

otázku „kdo jsem“. Sociální aspekt identity zahrnuje pocit začlenění do různých skupin a rozvoj spolupatříčnosti. Patří sem odpověď na otázku „kam patřím“ nebo „čeho jsem součástí“. Sociální identita často překračuje hranice existencionálního prožitku sebe sama (Macek, 2003).

Josselsonová (1980, in Macek, 2003) popisuje, že z vývojového hlediska je proces budování identity ekvivalentní procesu individuace osobnosti adolescentů a na základě tohoto poznatku vyčleňuje čtyři etapy. V časně adolescenci nastává *psychologická diferenciac*e (uvědomění si odlišnosti od ostatních), ve věku 14-15 let mluví o *fázi zkoušení a experimentování* (snaha o zbavení se závislosti na autoritách). Třetí fáze *období navazování přátelství* definuje věk 16-17 let (skrze vztahy s druhými přijímají nová pravidla a normy). Poslední etapa pozdní adolescence značí *konsolidaci vztahu k sobě*, kdy jedinec si je vědom vlastní jedinečnosti a autonomie se stabilnějším zakotvením v čase. Úspěšná individuace dle Langmeiera a Krejčířové (2006) v adolescentním období znamená schopnost vnímat sebe sama jako psychicky odlišného od svého okolí, přijímat odpovědnost za své činy a schopnost se vnímat jako osobu jednající nezávisle na druhých (tzv. *psychická diferenciac*e a *psychická nezávislost*).

V období adolescence by tedy mělo docházet k postupné stabilizaci vnímání vlastní identity. Jedinci do sebehodnocení zahrnují jednak aktuální vlastnosti, tak i očekávání budoucí proměny, dokáží o jednotlivých aspektech svého já přemýšlet komplexně (Vágnerová, 2012). Dosahování identity se váže na mnoho signifikantních aspektů – osobnost jedince, ontogenezi, životní zkušenosti, sociální prostředí a kulturu. Utváření identity v období adolescence tedy představuje mnohvrstevný proces, ve kterém se prolínají proměnné typy vědomí vlastní stability a kompetence, pocit spokojenosti s vlastním životem, kontinuita v prostoru a čase, sebereflexe, sebehodnocení, odpovědi na otázku „kdo jsem“ a „kam patřím“, nalezení smyslu a stálosti osobních norem a životních hodnot (Macek, 2003).

2.3.4 Budování pozitivní identity dítěte v pěstounské péči

Vývoj identity dítěte v pěstounské péči se v mnoha aspektech neliší od vývoje dítěte u biologických rodičů. Nicméně se zde objevují důležité oblasti, které by v pěstounské péči měly být podchyceny, aby se jedincova identita ubírala pozitivním směrem. Dospívající si musí být vědomi faktu, že mají nevlastní rodiče, popřípadě

sourozence, kteří se jim mohou nepodobat jak ve vzhledu, tak i třeba v zájmech, životních hodnotách apod.²⁰. S tímto faktem by se jedinec měl konfrontovat již v počátku umístění do náhradní rodinné péče tím způsobem, že mu nevlastní rodiče řeknou vše o jeho původu, tedy o biologické rodině (Vágnerová, 2012). Matějček (2002) upřesňuje, že co se pěstounské péče týče, situace může být komplikovanější – biologičtí rodiče mohou nepřiměřeně zasahovat do výchovy dítěte a tím narušovat vývoj dítěte²¹. V tomto případě je vždy nezbytné jednat v zájmu konkrétního dítěte a neustále dítěti poskytovat podporu a pocit jistoty.

I přes všechny možné nesváry a potíže, které biologičtí rodiče mohou představovat, náhradní rodina by měla dítěti vštípit jejich pozitivní či alespoň hodnotově neutrální obraz, aby u přijatého dítěte nebyla vytvořena identita *dítěte zlých rodičů*. (Klimeš, 2006)

Co se výchovy dětí minoritního etnika týče (u nás nejčastěji romské děti), v náhradní rodinné péči je na místě budovat tzv. *smíšenou identitu*. Jedinec se bude plně považovat za Roma, ale zároveň bude mít internalizované veškeré návyky majoritní společnosti, aby se v ní mohl bez problémů pohybovat. Jinými slovy – cílem výchovy není absolutní asimilace romského dítěte do majoritní společnosti, nýbrž taková identita, která umožní pohyb v obou kulturně odlišných prostředích (Klimeš, 2008).

²⁰ Část jejich identity je tedy odlišná od identity náhradních rodičů (Klimeš, 2008).

²¹ Mohou, ale nemusí – záleží na konkrétní situaci konkrétního dítěte, v některých případech kontakt s biologickou rodinou může být pro dítě pozitivní a prosperující.

3 Empirická část

3.1 Definice problému

V empirické části mé bakalářské práce popíšu samotný výzkum realizovaný s adolescenty, kteří podstatnou část svého života prožili a nadále prožívají v náhradní rodinné péči, konkrétně v péči pěstounské. Jak již bylo řečeno v teoretické části práce, období adolescence značí ontogeneticky stěžejní fázi pro budování a vytváření identity a pozitivního přijetí sebe sama. U dětí a mladistvých vyrůstajících v pěstounské rodině by se toto téma nemělo opomíjet, jelikož se sebehodnocení v mnoha případech odvíjí jednak od vlivu výchovy a lásky pěstounských rodičů, ale také zde v mnoha případech zasahuje rodina biologická²². Existuje však spousta dalších faktorů, které spadají do tématu sebehodnocení. V průběhu analýzy dat tedy bude stěžejní, co všechno téma identity u adolescentů v pěstounské péči zahrnuje a jaká případná specifika se v této oblasti dají popsat.

V rámci rešerše jsem zjistila, že odborných prací pojednávajících o identitě mladistvých v pěstounské péči se v českém prostředí nevyskytuje mnoho. V průběhu poslední dekády se o formách náhradní výchovy živě diskutuje a hovoří se o mnoha potřebných změnách. I z tohoto prostého důvodu jsem se rozhodla zacílit na důkladné prozkoumání této oblasti.

3.1.1 Formulování cíle a výzkumných otázek

Pro výzkum tohoto typu je stěžejní formulovat cíl a v kompatibilitě s ním i následně výzkumné otázky. Výzkumné cíle by mohly být formulovány jako: 1) popis a porozumění sebepožívání a sebehodnocení adolescentů v pěstounské péči, 2) charakterizování vlivu pěstounské a biologické rodiny na sebepožívání adolescentů, 3) popis rozdílů v sebepožívání chlapců a dívek v pěstounské péči.

²² Pěstounská péče by měla být zacílená na kontakt s biologickou rodinou, což značí podstatný rozdíl od adopce.

Na základě výše uvedených výzkumných cílů jsem si stanovila následující **výzkumné otázky**:

1. A) *Jakým způsobem se adolescenti v pěstounské péči prožívají a hodnotí?*

B) *Jaké složky identity se nejvýrazněji u adolescentů projevují?*

2. *Jak na sebeprožívání adolescenta v pěstounské péči působí pěstounská rodina a jak rodina biologická?*

3. *Jaké jsou genderové rozdíly v identitě adolescentů v pěstounské péči?*

3.1.2 Typ výzkumu a metody sběru a zpracování dat

V návaznosti na charakter definovaných výzkumných cílů jsem se rozhodla pro výzkum v rámci **kvalitativního paradigmatu**. Kvalitativní sběr dat se pro účel výzkumu zdál vhodný, poněvadž jsem potřebovala sesbírat podrobné informace od každého aktéra a získat komplexní vhled do témat, která se v průběhu rozhovoru vynořila jako důležitá. Podle Hendla (2016) se výhody kvalitativního paradigma taktéž projevují v citlivosti vnímání kontextu situace, širokou škálou nabízených postupů či kontextuálním propojení jednotlivých dat.

Kvalitativních metod k získávání potřebných dat máme na výběr více, avšak já jsem z důvodu charakteru výzkumu zvolila **polostrukurovaný rozhovor**, který jsem posléze doplnila krátkým **písemným dotazníkem**.

K tématu polostrukurovaného rozhovoru²³ Miovský (2006) uvádí, že výzkumník při jeho užití vytváří okruhy otázek, které následně s aktéry při rozhovoru probírá. Není však vázán pevnou strukturou, ale může kupříkladu měnit pořadí otázek. Změnu pořadí otázek přizpůsobuje okolnostem – tj. dle toho, jak celý rozhovor probíhá. Kromě toho se podle zmíněného autora mohou přidat k základním otázkám nejen otázky doplňující, ale i témata nová. Aktérům výzkumu jsem poskytla prostor volně hovořit a v odůvodněných případech jsem změnila formulace či pořadí otázek ve shodě se zásadami polostrukurovaného rozhovoru. Domnívám se, že zvolená metoda představuje vhodný nástroj jak pro uvedené výzkumné cíle, tak i pro cílovou skupinu (adolescenti).

²³ Miovský ve své publikaci používá termín „polostrukurované interview“. Já se však v mé práci budu držet termínu „polostrukurovaný rozhovor“.

Pro rozhovor jsem na základě prostudované literatury vytvořila 8 základních tematických okruhů, které se prolínaly všemi rozhovory. Na úvod jsem začala rozehrávajícími otázkami typu: *Jak se dnes máš? Už jsi se nějakého rozhovoru zúčastnil/a?*, abych navodila příjemnou přátelskou a bezpečnou atmosféru. Následovaly okruhy týkající se aktuální pěstounské rodiny, biologické rodiny, socializace, morálního uvažování, životních hodnot, budoucnosti, sebehodnocení a na závěr jsem pokládala otázky týkající se zájmů adolescentů a to z důvodu odlehčení, jelikož se v průběhu rozhovoru mohla vynořit témata, která jsou pro jedince citlivá a těžká.

Po samotném dotazování jsem aktérům předložila mnou vytvořený dotazník²⁴, ve kterém jsem pokládala otázky typu: *Kdo jsem? Jak jste se sebou spokojen/á? Cítíte/vnímáte se jako součást jedné nebo více speciálních skupin, do které skutečně zapadáte?* Dané otázky jsem vytvářela na základě publikace od Klimeše (2009) a také na podkladě standardizovaného dotazníku identity (Goth, Schlüter-Müller, Schmeck, 2015). Tuto původně kvantitativní techniku jsem ve svém kvalitativním výzkumu využila proto, aby měli aktéři více času se zamyslet nad otázkami vztahující se ke své identitě. Dotazník představuje i tu výhodu, že při písemném anonymním vyplňování se minimalizuje stud, tudíž z dotazníku mohou vyplynout další stěžejní témata.

Před každým rozhovorem jsem se aktérům představila, stručně jsem shrnula důvody našeho setkání, nabídla jsem možnost tykání či vykání (ve všech případech bylo zvoleno tykání) a zdůraznila jsem, že výpovědi budou v práci použity anonymně (všechna vlastní jména budou pozměněna). Dále jsem představila tzv. pravidlo stopky – pokud by se jim o něčem intimním nechtělo mluvit, měli na to právo. Když s těmito podmínkami souhlasili (ve všech případech se tak stalo), předložila jsem jim řádný písemný informovaný souhlas, kde zároveň svým podpisem souhlasili s audionahrávkou.

Každý rozhovor jsem nahrávala a posléze doslovně přepsala²⁵. Délka jednotlivých rozhovorů se pohybovala od 45 do 90 minut. Pro realizaci rozhovorů jsem s některými využila své, či jejich domácí prostředí a s dalšími jsem se setkala v prostředí malé tiché kavárny, kam nechodí moc lidí. Základním požadavkem na prostředí bylo, aby nás nikdo nerušil (což se celkem dvakrát stalo v kavárně z důvodu příchodu číšníka) a aby se dané

²⁴ Viz příloha str. 78

²⁵ Přepis viz příloha str. 69

prostředí stalo bezpečným místem pro probírání i závažnějších témat (tento požadavek se ve všech případech splnil).

3.1.3 Výzkumný soubor

Výběr výzkumného souboru proběhl **metodou záměrného (účelového) výběru**. Tím se označuje takový postup, kdy jsou cíleně vyhledáváni aktéři podle jejich určitých vlastností a předdefinovaných kritérií (Patton, in Miovský, 2006).

Jako kritéria jsem si zvolila:

1. *Věk*: 16 – 22 let (období budování identity)
2. *Pohlaví* (stejně zastoupení dívek a chlapců)
3. *Pěstounská péče*: dlouhodobá pěstounská péče, bez přerušení
4. *Bydliště*: území České republiky

Vyhledávání vhodných osob pro tento výzkum proběhlo hlavně skrze organizace, které se odborně na tematiku náhradní rodinné péče zaměřují a také s rodinami aktivně spolupracují. Jednou z nich je pražské Středisko náhradní rodinné péče, kde dlouhodobě působím jako dobrovolník - zde jsem měla možnost dostat se ke dvěma aktérům. Posléze jsem zkontaktovala několik doprovázejících organizací působících v Praze a ve Středočeském kraji. V jedné doprovázející organizaci jsem obdržela kontakt na další čtyři adolescenty, kteří všichni splňovali má daná kritéria. Se všemi jsem si telefonicky domluvila místo a čas konání rozhovoru, u jednoho aktéra jsem se však setkala s nespolehlivostí, jelikož se v ten daný den nedostavil a od té doby se už neozval. Posledního aktéra jsem získala prostřednictvím mé známé.

Pro účel zachování anonymity bylo v práci změněno všech šest jmen aktérů – Žofie, Karolína, Sandra, Luboš, Petr, Matěj. Ve výsledném výzkumném souboru se objevili pouze plnoletí adolescenti. Základní charakteristiky jsou předloženy v následující tabulce:

JMÉNO	VĚK	DOBA TRVÁNÍ PP	TYP PP	STUDIUM
Žofie	18	12 let	klasická	Gymnázium
Karolína	18	17 let	klasická	Gymnázium
Sandra	18	17 let	klasická	Přírodovědné lyceum
Luboš	18	12 let	příbuzenská	Odborná škola
Petr	19	12 let	klasická	Odborná škola
Matěj	18	13 let	klasická	Odborná škola

3.1.4 Analýza dat

Konkrétní metodou, kterou použiji k analýze, je **metoda zakotvené teorie**²⁶. Tvorba zakotvené teorie si žádá vstup do terénu, kde probíhá shromažďování dat. Před samotným vstupem do dané oblasti si výzkumník vytvoří prvotní koncepty a představy, které se po dobu procesu sbírání informací různě upravují a modifikují. Data se následně porovnávají s dosavadními teoretickými poznatky a mohou rozšířit dosavadní zjištění (Hendl, 2016).

Definičním znakem zakotvené teorie je využití různých kódovacích procedur (Švaříček, Šedřová, 2014). Ve své práci jsem nejprve využila techniku **otevřeného kódování**. V první fázi jsem analyzovaný text (přepsaný rozhovor a data získaná z dotazníku) podrobně pročetla a nejprve v rámci jednotlivých rozhovorů jsem podtrhávala témata, která se jevila jako důležitá, či se vyskytovala s vyšší četností. Zprvu jsem se neomezovala pouze na jevy těsně spjaté s identitou adolescentů a všímala jsem si i témat, na které nebyly v rozhovoru explicitně položeny otázky, ale v rámci analýzy se ukázaly jako významné. Následně jsem každému zvýrazněnému jevu přiřadila co nejvýstižnější kód pro lepší orientaci. Výsledné kódy jsem pročetla a zvýznamnila ty, které se jakýmkoliv způsobem týkaly identity, či se vyskytovaly opakovaně. Pro ně jsem posléze vytvořila vhodné kategorie, které představovaly zastřešující pojmy pro významově podobné kódy (viz níže).

V druhé fázi analýzy rozhovorů jsem využila metodu **axiálního kódování**, jejíž primární snahou bývá propojení jednotlivých kategorií a nalezení jejich vzájemných vztahů (Hendl, 2016). Tímto procesem jsem zkoumala vzájemné vztahy mezi definovanými kategoriemi a zároveň mi to dopomohlo ke komplexnějšímu porozumění dané problematice a přesnější specifikaci odpovědí na výzkumné otázky.

²⁶ Český název „zakotvená teorie“ značí překlad originálního názvu „grounded theory“ od amerických sociologů B. Glasera a A. Strausse.

3.2 Charakteristiky jednotlivých aktérů

1) ŽOFIE – dívka, 18 let

Žofie žije u pěstounského páru od svých šesti let. Před tím žila v dětském domově. Má dohromady 11 sourozenců, z toho s 5 žije v jedné domácnosti (3 sestry – jedna je biologická dcera pěstounů a 2 jsou také v pěstounské péči, dále 2 bratři – oba v pěstounské péči) a zbylých 6 sourozenců bydlí již se svými rodinami na jiném místě. S jednou sestrou má totožnou biologickou matku. S biologickými rodiči se nestýká (viděla pouze svou matku, když jí bylo pět let), ví, že má ještě biologického bratra, ale momentálně zájem o zkontaktování neprojevuje. Žofie studuje všeobecné gymnázium. V budoucnu by chtěla pracovat s lidmi. Partnera nemá.

2) KAROLÍNA – dívka, 18 let

Karolína bydlí se svou nevlastní sestrou Žofíí v jedné domácnosti. V pěstounské rodině žije od 1 roku a předtím byla v kojeneckém ústavu. Má tak jako ona 11 sourozenců, z toho s 5 bydlí ve společné domácnosti. Svě biologické rodiči nezná, myslí si, že má 3 vlastní sourozence. Karolína by měla zájem svou biologickou rodinu poznat. Studuje gymnázium zaměřené na výpočetní techniku. V budoucnu by chtěla buď pracovat v obchodě s módním oblečením, nebo dělat s grafikou, či se stát kadeřnicí. Partnera nemá.

3) SANDRA – dívka, 18 let

Sandra se do pěstounské péče dostala v jednom roce, a to z kojeneckého ústavu. Bydlí s pěstounským párem a nevlastní babičkou. Má 3 již dospělé starší nevlastní bratry (jeden je adoptovaný a ostatní dva jsou biologičtí synové pěstounského páru). S biologickými rodiči se nestýká, má jen informace o své matce, kterou by ráda osobně poznala. Biologické sourozence nemá. Sandra studuje přírodovědně lyceum specializované na anglický jazyk a v budoucnu by buď chtěla pracovat s dětmi, či se stát herečkou. S partnerem jsou spolu již jeden rok.

4) **LUBOŠ – chlapec, 18 let**

Luboše si biologická babička vzala do pěstounské péče v šesti letech a u které společně se svojí vlastní sestrou bydlí dodnes. Biologický otec se jich zřeknul, když Lubošovi byly 3 roky, matka si našla přítele, který je bil, a proto měli nařízený soudní zákaz jakéhokoliv styku. Na základě této události se Luboš dostal do pěstounské péče. S matkou se pravidelně stýká, má jednu mladší polorodou sestru, o kterou rád pečuje a tráví s ní volný čas. Luboš studuje odbornou školu, chtěl by se stát truhlářem. Partnerku má čerstvě novou.

5) **PETR – chlapec, 19 let**

Petr se do společné péče pěstounského páru dostal ve svých sedmi letech, a to z dětského domova. Momentálně bydlí s pěstounskými rodiči a celkem šesti nevlastními sourozenci (3 sestry a 3 bratři). V rodině jsou 3 vlastní děti pěstounského páru (nejstarší Jindra, stejně stará Anička a nejmladší Adéla). Petr je ze sourozenců druhý nejstarší v rodině. Se svou biologickou matkou a dvěma staršími vlastními sourozenci je v kontaktu přes sociální síť, kde si domlouvají, kdy se poprvé sejdou. S biologickým otcem se kontaktovat nechce, jelikož je vyhodil z bytu. Petr momentálně studuje odbornou školu zaměřenou na farmářství, v minulosti navštěvoval obor automechanik, ale tuto školu z kázeňských důvodů nedokončil. Partnerku momentálně nemá.

6) **MATĚJ – chlapec, 18 let**

Matěj se do péče pěstounského páru dostal přibližně v pěti letech. Původně o něj pečovali manželé, avšak z důvodů neshod s pěstounkou nakonec skončil jen v péči pěstouna. Aktuálně tedy bydlí pouze se svým pěstounem, který je již v pokročilém věku a má hodně zdravotních komplikací. Biologické rodiče zkusil zkontaktovat, avšak mu nikdy neodepsali. Neví, kolik přesně má sourozenců. Aktuálně ani zájem o seznámení se s biologickými rodiči nemá, má starosti ohledně zdravotních problémů svého pěstouna. Matěj se učí na odborné škole, kde navštěvuje obor cukrář. Rád se učí a do budoucna by si chtěl dodělat ekonomickou nástavbu, či pracovat s lidmi. Matěj se mi svěřil se svojí homosexuální orientací a partnera momentálně nemá.

3.3 Výsledky analýzy dat

Jak již bylo zmíněno v úvodu empirické části, hlavní metodu výzkumu představuje **polostrukurovaný rozhovor** a doplňující metodou je **dotazník**. V první části analýzy popisují výsledky dotazníku, ve kterém se aktéři vyjadřovali k otázkám přímo zaměřeným na jejich sebepožívání. V druhé části předkládám kategorie analýzy dat, které vznikly na základě výpovědí během rozhovorů s doplňujícími informacemi z dotazníků²⁷.

3.3.1 Výsledky písemného dotazníku

1. Tabulka: *spokojenost, typické pozitivní/negativní vlastnosti, Kdo jsem?*

	Spokojenost	Typické vlastnosti (pozitivní)	Typické vlastnosti (negativní)	Kdo jsem?
ŽOFIE	7	3 (přátelská, nápomocná, veselá)	1 (neumím zacházet s časem)	Tanečnice, dcera, veliká (v Božích očích)
KAROLÍNA	6	6 (přátelská, vtipná, nesobecká, benevolentní, upřímná, empatická)	2 (vidím vše černě, uzavřená)	Křesťanka, dcera boží, dcera, dívka, žákyně, sestra, neter, teta... do budoucna i matka a manželka
SANDRA	8	4 (přátelská, vysmátá, ztřeštěná, hlasitá)	2 (líná, nepořádná)	Jsem člověk, který je spokojený se svým životem
LUBOŠ	7	6 (veselý, mírumilovný, nebojácný, milý, hodný, statečný)	0	Hodný, milý kluk se smyslem pro humor. Založený na sportovní aktivity, bez lenosti
PETR	6	3 (veselý, vtipný, upřímný)	2 (náladový, uzavřený)	Chodící mrtvola
MATĚJ	6	6 (veselý, laskavý, hodný, milý, ochotný, rád pomáhá lidem)	2 (někdy uzavřený, citlivý až přecitlivělý)	Jsem osobnost jako každý z nás. Jsem člověk, který věří a sní. Jsem člověk, který by změnil mnoho věcí

²⁷ Některé kategorie se projevíly v rozhovoru i v dotazníku – v rámci komplexnosti dat se oba zdroje informací v určitých kategoriích vzájemně doplňují. Informace z dotazníků jsou však rozeznatelné od informací z rozhovoru (např. *Sandra se v písemném dotazníku popsala jako (...)*).

Škálou otázkou spokojenosti *Jak jste se sebou spokojen/á? Zakroužkujte prosím na této škále jedno číslo, kdy hodnota 1 – vůbec nejsem spokojen/á a 10 – jsem moc spokojen/á*, aktéři hodnotili od 6 do 8, což značí spíše vyšší životní satisfakci. Na dotaz ohledně svých typických vlastností se u všech objevila odpověď *veselý*. Dívky a Matěj zmínili vlastnosti vztahující se k druhým lidem – *nápomocná/y*. Luboš se popisoval skrze prototypické vlastnosti muže silného a zároveň citlivého – *nebojácný, statečný, milý, hodný, mírumilovný*. Petr a Karolína ve vlastnostech zmínil takové, které si mohou v různých případech výrazně odporovat (*přátelskost, vtipnost, veselost X uzavřenost*). Obecně řečeno se pozitivních vlastností u všech popisovaných projevilo podstatně více než vlastností negativních. Zajímavé však je, že Karolína a Matěj se popisovali na stupnici životní spokojenosti nejnižší (číslem 6) a zároveň v dotazníku zmínili nejvíce kladných a nejméně negativních vlastností.

V zásadní otázce, *Kdo jsem?*, se Žofie a Karolína popsaly skrze křesťanství, ale také v rámci příslušnosti k sociálním rolím – *dcera, sestra, neteř (...)*. Sandra, Luboš, Petr a Matěj odpovídali na tuto otázku v souvislosti s obecným zhodnocením svého života, kdy u Sandry, Luboše a Matěje se ukázalo kladné hodnocení, Sandra: *Jsem člověk, který je spokojený se svým životem*. Tento výrok Sandry silně koreluje s jejím sebehodnocením. Na rozdíl od nich se Petr na svůj život pohlíží velmi negativně, až morbidně: *chodící mrtvola*, avšak i tak převažují vypsání pozitivní vlastnosti nad negativními.

Tabulka 2: *Já jako součást specifických skupin, já jsem ten/ta, který/á má; umí, dokáže*

	Já jako součást specifických skupin	Já jsem ten/ta, který/á má	Já jsem ten/ta, který/á umí, dokáže
ŽOFIE	Rodina, křesťanka, tanečnice, spolužačka	Která ráda pomáhá lidem	Která tě dokáže něco naučit
KAROLÍNA	Kytaristka, fotografka, kadeřnice, poradkyně, sportovkyně, informatik	Který má krásné hnědé oči a skvěle jí jdou počítače, biologie a chemie	Která skvěle hraje na kytaru a pečes skvělé dorty
SANDRA	Křesťanka, muzikantka, herečka	Která má spousty kamarádů	Která se umí vcítit do lidí, pobavit je, uklidnit je, pomoci jim
LUBOŠ	Fotbalista (bývalý), cestovatel	Dobré přátele	Jezdit na kole
PETR	Necítím se, že bych patřil do určité skupiny. Vidím se jako originální typ.	Šťěstí na sport, víc štěstí do života, než si zasloužím.	Jezdit na kole, s počítači, poznám člověka podle prvního dojmu
MATĚJ	Ochránce přírody, knihomol	Který se snaží pomáhat lidem, který bere lidi takové, jaké jsou	Který dokáže naslouchat druhým lidem

V rámci otázky ohledně *příslušnosti ke specifickým skupinám* se odpovědi, vyjma Petra (ten se nezařadil pod žádnou ze skupin, cítí se jako originální typ) vztahovaly k volnočasovým aktivitám – *tanečnice, fotografka, herečka, fotbalista, knihomol*. U Žofie a Sandry navíc přibyla důležitost náboženské víry, napsaly *křesťanka*.

U třetí otázky²⁸ se Žofie, Sandra, Luboš a Matěj vyjadřovali k vlastnímu prosociálnímu chování: *Já jsem ta, která ráda pomáhá lidem* (Žofie). Karolína, Luboš a Pavel se popisovali skrze své koníčky: *Já jsem ten, který umí jezdit na kole* (Luboš, Petr).

3.3.2 Kategorie analýzy

Ze získaných dat (z rozhovoru a z písemného dotazníku) byly vytvořeny následující kategorie²⁹:

- *Sebeobraz*
- *Reálné já versus ideální já*
- *Vazba*
- *Kult kamarádství*
- *Já jako součást specifických skupin*
- *Životní hodnoty*
- *Spravedlnost jako ctnost*
- *Orientace na morální hodnoty*

3.3.2.1 Sebeobraz

Jak se vnímám? Jak se domnívám, že na mě pohlíží druzí? Tyto otázky spadají do vytváření sebeobrazu, který je velice úzce spjat s jedincovou osobní a sociální identitou. Vnímání sebe sama nám taktéž naznačuje úroveň vyspělosti daného jedince. Se záměrem vyšší přehlednosti, jsem si tuto kategorii rozčlenila na následující podkategorie: ***vzhled, chování a charakterové vlastnosti***. V rámci sebeobrazu taktéž porovnávám ***reálné já***

²⁸ 3a) *Já jsem ten/ta, který/á má...*; 3b) *Já jsem ten/ta, který/á umí či dokáže...*

²⁹ Jednotlivé kategorie příslušící konkrétním aktérům popsané na str. 48 a znázorněny v tabulce v příloze str. 68.

versus ideální já, jenž však zařazují do další samostatné kapitoly z důvodu zdůraznění významu těchto dvou způsobů sebepojetí v životě adolescentů.

Téma *vzhledu*, jako součásti sebeobrazu, se promítalo dohromady ve třech rozhovorech, konkrétně u Žofie, Sandry a Matěje. U Žofie a Matěje se projevovala jistá nespokojenost s vlastní vizáží a tělesnými proporcemi, která se dále rozšiřovala do dalších životních oblastí. Žofie hodnocení svého vzhledu vztahovala k druhým lidem, o kterých tvrdí, že jsou na tom se vzhledem lépe než ona. Naopak Matěj není spokojen se svým fyzickým vzrůstem, jehož příčinu připisuje svému předčasnému narození, a s tím spojenou poruchou metabolismu. Matěj uvedl, že celkový tělesný obraz negativně ovlivňuje jeho emoční ladění³⁰. Sandra se o svém tělesném schématu vícekrát, v rozhovoru zmiňuje ve spojitosti s biologickou matkou: *Že já jsem totiž úplně její věrná kopie – hodně v obličejí a tak, i když jsem prostě hubenější než ona*, a také například zde: *Na fotkách jsem jí viděla a vím, že je taková jako docela dost silná. Myslím, že nejsem po ní (...)*. Sandra se velmi vzhledově s biologickou matkou srovnává, avšak soudě dle jejich slov své tělesné proporce vnímá v pozitivnějším světle než Žofie a Matěj.

Druhá vyčleněná podkategorie se nazývá *chování*. V různorodých podobách se o ní více dozvídáme u všech aktérů. Dvě dívky popisují svoji lenost, kterou ve svém životě považují za něco negativního, jak vysvětluje Karolína: *Já nejsem moc spokojená se sebou. Jak jsem líná, tak to jde se mnou docela z kopce (smích)*. Obě dívky se však soudě dle jejich neverbální reakce tímto problémem tolik netrápí, přijde mi, že to považují jako přirozenou součást sebe samých. Žofie si je vědoma svého nadměrně kritického a hodnotícího chování k druhým lidem, dále popisuje své nepříjemné projevy vůči matce pěstounce. U Matěje a Petra se dovídáme, že dle nich jejich chování vlastně ani řádně neodpovídá jejich věku, Matěj: *Si říkám, že moc život jako nemám, že se chovám vlastně jako třicetiletý dospělý člověk, kterej pracuje. Ale ten třicetiletý má víc času než já, bych řekl. Protože jak studuju, do toho pracuju, žejo.*, Petr při popisu svého třídního kolektivu: *No jakoby jsou mladší, říkám si, že jsem starší, že bych se třeba měl chovat jinak, oni by se taky měli chovat jinak*.

V adolescentním věku člověk již plně dokáže přemýšlet o svých osobnostních vlastnostech, jak v kontextu sebe sama, tak v rámci vztahů k druhým lidem. Další podstatnou kategorií sebeobrazu jsou tedy *charakterové vlastnosti*. Obecně se

³⁰ *Já třeba dost měním náladu, že třeba přijdu domů ze školy a jsem plnej optimismu a k večeri už jsem takovej unavenej strašně. Ale je to tím, jak vypadám, jak se cejtim, a to vše souvisí se vším (...)*.

v rozhovorech vyskytoval vyvážený náhled na své vlastnosti. Výčet silných a slabých stránek se často kvantitativně jen nepatrně lišil. Z pohledu konkrétních popsanych charakteristik, se nejvíce objevovala empatie, a to u všech dívek a Matěje, Sandra říká: *Jsem člověk, který se dokáže hodně vcítit do lidí (...)*. Dívky se taktéž shodly na důležitosti své přátelské povahy, kterou chlapci vůbec nezdůrazňovali. Chlapci vyjma Petra si u sebe vychvalují nejvíce pracovitost, pilnost, statečnost či schopnost zastat se mladšího a naopak kriticky hodnotí svou nerozhodnost, netrpělivost a náladovost. Za zmínku stojí odpověď Petra, kterému popis svých osobních vlastností činil jisté potíže a nakonec se popsal skrze slova svých kamarádů a své matky pěstounky, přesněji zde: *Kamarádi mi říkaj, že mám dobrý srdce (...) To mi říká furt máma, no, že jsem jako náladovej hodně, no.*

3.3.2.2 Reálné já versus ideální já

Snad každý z nás někdy v průběhu svého života rozjímal nad sebou samým, svým reálným sebeprožíváním v kontrastu s ideálem, jakého bychom chtěli dosáhnout, s důrazem na oblasti, které bychom rádi ve svém životě změnili, či různými způsoby poupravili. Míra diskrepance mezi ideálním já a reálným já představuje ukazatel sebepřijetí – čím větší je diskrepance, tím více samotné sebepřijetí představuje zdroj nepříjemných pocitů a dalších vnitřních rozporů. Určitá míra nesouladu těchto dvou složek může však zároveň působit jako motivační činitel seberozvoje (Macek, 2003).

I v rámci mého výzkumu se mnoho odpovědí aktérů pohybovalo na hranici aktuálního, reálného prožívání své osoby v porovnání s vysněným ideálem, ať už na vědomé úrovni, či na úrovni méně uvědomované. U některých se hranice reálného a ideálního já pohybovala v těsné blízkosti, u jiných se ideální já zdálo být dosti vzdálené, až téměř potenciálně nedosažitelné. V rozhovorech se pomyslné vyčlenění této hranice ukázalo ve více životních oblastech, jenž představují pro adolescenty stěžejní pole prožívání svého vlastního já.

U dívek a u Luboše se pomyslná diskrepance mezi reálným a ideálním já zdála být poměrně nízká. U všech zmíněných se zřetelně projevuje vyrovnanost s požadavky společnosti – každý si ve svém životě našel místo, či se jeho místo ve společnosti teprve zdravě usazuje – mají již reálně dosažitelné plány do budoucna, o kterých například Sandra vypovídá takto: *Já jsem vždycky chtěla bejt herečka, takže pořád o tom sním, ale*

není to tak reálný, takže... myslela jsem třeba manažerka, nebo když tak třeba i práce s malejma dětma. V této citaci si můžeme povšimnout i zřetelného přehodnocování vlastní minulosti s tendencí obracet se k budoucnosti. Karolína si uvědomuje, že vývoj jejich typických osobních vlastností se v průběhu času taktéž mění: *Jakože hodně pomlouvám, jako to je pravda. A teď se to docela zlepšilo, než když jsem byla na základce.* V rámci vyhlídek do budoucnosti se jejich výpovědi jeví jako reálné a úměrné myšlení dospělého člověka. Luboš o své budoucnosti říká: *A bych prostě jako nemyslel jenom sám na sebe nebo tohle a prostě, já bych se chtěl vyučit kvůli tomu, že bych prostě nemyslel pak jen sám na sebe, že bych se postaral i o rodinu a takhle.*

O něco nižší kongruenci reálného a ideálního já se dozvídáme z rozhovoru s Matějem, který dle mého soudu stále o svém postavení ve společnosti přemítá, jelikož aktuálně musí zastávat více sociálních rolí, než například spolužáci jeho věku: *Ale já to mám takový těžší, ráno vstanu, jdu do školy, přijdu, dělám úkoly, jdu do práce, přijdu z práce, zase dělám úkoly, připravuju se do školy, pak doma povinnosti. Ale tak málo kdo chodí takhle do práce v naší třídě, třeba dělá nějaký sport, protože rodiče pracují. Jenomže můj táta je v důchodu, takže nějak ty peníze si prostě musím vydělat.* Matěj se posléze zmiňuje o nespokojenosti se svým životem, jednak z úhlu svých pracovních povinností a také ohledně svého vzhledu: *Je to dost těžký, no. Takový zvláštní. Si říkám, že moc život jako nemám, že se chovám vlastně jako třicetiletý dospělý člověk, kterej pracuje. Ale ten třicetiletý má víc času než já, bych řekl. (...) Já třeba dost měním nálady, že třeba přijdu domů ze školy a jsem plnej optimismu a k večeru už jsem takovej unavený strašně. Ale je to tím, jak vypadám, jak se cejtim, a to vše souvisí se vším.*

Ve třiceti bych chtěl začít nějak prostě... Těmito slovy se Petr vyjádřil o své budoucnosti. Již z této jednoduché věty lze vyčíst, že Petr se svým nynějším životem spokojený není. V jeho výpovědích se nachází mnoho rozporuplných výroků, které značí vysokou diskrepanci reálného a ideálního já. Domnívám se, že Petr nemá dostatečně vyřešenou otázku své romské identity, jelikož jednou se vyjadřuje ke školní vrstevnické skupině takto: *Já bych řekl, že Češi mě neberou jakoby špatně, že mě docela přijímají a na konci rozhovoru zmiňuje svůj bývalý fotbalový klub, kde ho podle jeho názoru Češi tolik nebrali: (...) jsem byl jakoby v týmu jedinej Rom a že zas na mě koukali jinak.* Dále hovoří o svém mladším nevlastním bratrovi: *Štve mě, no... často. Protože je to Romák jako já.* Zde romství přirovnává k něčemu negativnímu, což však následně volněji řečeno vyvrátí: *Samozřejmě ve třídě máme i Romy, žejo. Nejsem tam sám. Tak to je takový*

v pohodě, no. Petr se s Romy jasně identifikuje, avšak z jeho výpovědi se jeho vztah k romství váže spíše k negativně pojaté identitě. Dále se zmiňuje ohledně svých silných stránek osobnosti: *Třeba se vždycky do všeho tak nehrnu (...)* a po pár minutách mi říká, že jeho slabou stránkou je: (...) *já si prostě neumím vyčkat, prostě to nedokážu no být trpělivej jako někdo (...)*, což si výrazně odporuje. V životě touží po mnoha změnách, cítí se jako zaseklý na jednom místě. V písemném dotazníku se u odpovědi na otázku *Kdo jsem?*, objevilo: *chodící mrtvola* a dále píše, že má více štěstí do života, než si zaslouží. V rozhovoru s Petrem se snoubí mnoho rozporuplným pocitů – pocity zklamání, viny, zklamání, ztráty životní perspektivy, které nejspíše tkví v příliš nízkém sebehodnocení a celkovém labilním emočním nastavením.

3.3.2.3 Vazba

Kategorií „Vazba“ v této analýze nazývám jakési pevné citové pouto, které může cítit jedna osoba k osobě druhé, jí blízké. V průběhu analýzy se vynořily dvě podkategorie vazby, a to a) *vazba k jedné blízké osobě* a b) *vazba k více blízkým osobám*.

Ve výpovědích adolescentů se podkategorie *vazba k jedné blízké osobě zřetelněji projevovale u chlapců*, konkrétně u Luboše a jeho babičky pěstounky, Petra a jeho matky pěstounky a u Matěje a jeho otce pěstouna. Chlapci své pěstounky a pěstouna hodnotili podstatně pozitivněji oproti ostatním zmíněným osobám a i kvantitativně se jejich popis v rozhovorech vyskytoval s vyšší četností. Své vztahy s nimi si však příliš neidealizují, popisují své blízké osoby v reálném světle, tak jak ono pouto subjektivně prožívají. Z rozhovorů tedy vyplynulo, že si chlapci uvědomují, že každý vzájemný citový vztah dvou jedinců představuje celoživotní cestu, na které se mohou setkat s mnohými překážkami, ale většinou stojí za to je překonat a nadále budovat vztah v co nejpozitivnějším světle.

Luboš se o své biologické babičce pěstounce vyjadřuje s vysokým respektem a úctou. V závěru odpovědi na otázku, *jaká osoba je v tvém životě nejdůležitější*, zmiňuje obrovský vděk za to, že si ho babička vzala do péče, přesněji takto: *No, tak protože jsem prostě mohl skončit třeba v děčáku nebo takhle, že ona si mě vzala do péče*. Na druhou stranu vnímá i ty oblasti, ve kterých to s babičkou lidově řečeno „skřípe“: *Tak neshodujeme se třeba ve škole, když přinesu nějakou horší známku, snažím se jí to vysvětlit, prostě nepochopí, že ona to měla lehčí, chápala to ve škole*.

O své matce pěstounce se taktéž vícekrát zmiňuje Petr, který říká: *Prostě narovinu, od malička mě vychovává, prostě znám jí nejvíc, jakoby no. Takže kdyby prostě nebyla ted'ka v rodině, takže by byla naše rodina jakoby prázdná potom. Když se kolikrát cejtím mezi nima špatně, tak prostě vim, že ona prostě spojuje jakoby rodinu.* Z uvedené citace je zřejmé, že Petr projevuje vděk za péči tak jako výše zmíněný Luboš. Navíc zdůrazňuje matčinu roli stmelovače celé rodiny. Petr se o slabších stránkách tolik nezmiňuje z pohledu jejich vztahu, ten označuje jako *v pohodě* a i o trochu lepší než dříve, jelikož mu pěstounka s přibývajícím věkem dává více svobody. Více však popisuje matčinu zaneprázdněnost a nedostatek času na rodinu: *Měla by si udělat nějaký systém, jak... protože já si myslím, že prostě nestíhá, no. Má toho hodně.*

Dle mého subjektivního pohledu se nejzřetelněji projevuje vazba Matěje na svého pěstouna³¹. Tak jako ve dvou předchozích případech akcentuje jeho pečovatelskou a láskyplnou roli: *Vlastně táta se o mě stará od malička, žejo. Obětoval by i pro svoje děti cokoliv.* Matěj se k tématu otce pěstouna konstantně v průběhu celého rozhovoru vracel, například když měl odpovědět, jestli má zájem se setkat se svými biologickými sourozenci: *Nemám, no. Já ted' hlavně potřebuju, aby táta byl zdravěj (...).* Příklad identifikace Matěje s otcem pěstounem můžeme vypožorovat na výpovědi ohledně silných stránek osobnosti: *Myslím, že jsem ještě pracovitej a pilnej, jakože když fakt něco, tak za tím jdu naplno, to mám asi po tomhle tátovi, že vlastně se snažim práci vždycy dokončit.* Matěj u pěstouna negativně hodnotí jeho přehnanou starostlivost, kterou přisuzuje podstatnému věkovému rozdílu (téměř 60 let): *Tak jako s tátou mám dobrej vztah, ale je tady vidět, jaký je ten věkový rozdíl. (...), že třeba má větší strach, když někam jdu třeba s kámošema, tak mi volá třeba patnáctkrát (...), že ještě ve mně vidí, že jsem takovej... dítě, že prostě si myslí, že se o sebe nedokážu postarat (...).*

Žádná z dívek prokazatelně neprojevovala silné citové pouto na nějakou konkrétní osobu. Napříč rozhovory se prolínaly zmínky o pěstounech, pěstounkách, biologických rodičích, vrstevnících, sourozencích apod. Z tohoto důvodu jsem ***dívky zařadila do podkategorie vazby k více blízkým osobám.***

Žofie se nejvíce zmiňovala o svých třech sestřích, a to hlavně o Karolíně, která v rodině již byla, když si ji pěstouni vzali do péče. Zde například hovoří o tom, když přišla do nového domova: *To bylo pro mě takový nový. Ale hlavně jsem se soustředila na*

³¹ V rozhovoru Matěj svého pěstouna zmínil více než 60x.

Karolínu, ostatní jsem tak moc nevnímala, nebo si to aspoň myslím já. Karolína taktéž hovoří o svých sestřích a popisuje důležitost vztahu s Luckou, která byla Karolíně oporou při vstupu do nové rodiny. Dále se však specificky vazebně neprojevuje, ohledně mé otázky na nejdůležitější osobu v jejím životě odpovídá takto: *Ehmm... to jsem já samozřejmě. Potom asi můj budoucí partner. A taky přátelé a rodina. Ale to nejdůležitější asi můj partner.* Sandra popisuje svoji starší kamarádku, za kterou nejčastěji chodí pro radu, ostatní kamarády z křesťanské organizace a také svého partnera.

3.3.2.4 Kult kamarádství

V této kategorii se objevují signifikantní rozdíly v pojetí kamarádství u dívek a u chlapců. Dívky považují kamarádství jako něco cenného a důležitého pro jejich život. Ve všech třech případech uvedly jako svou typickou vlastnost „*přátelská*“, což jasně naznačuje, že mít ve svém okolí kamarády pro ně nabývá vysoké subjektivní významnosti. Sandra se navíc v písemném dotazníku popsala jako: *Já jsem ta, která má spousty kamarádů.* Zvýznamňují tedy nejen kvalitu kamarádství, ale taktéž kvantitu, což můžeme pozorovat i na výpovědi Karolíny, která odpovídala na otázku, jestli má nějaké kamarády: *Těch mám mraky, fakt strašně moc. Všude! Na mládeži, ve škole jich mám spoustu. Všude.*

V protikladu toho, názor chlapců na kult kamarádství nabývá, dalo by se říci, širších rozměrů. Chlapci za kamarády nepovažují pouze ty, kterým mohou důvěřovat a kteří je bezpodmínečně berou takové, jací jsou. V jejich výpovědích se vyskytuje diferenciací typů kamarádů, což potvrzují slova Petra: *No, jak se to řekne, kamarádi... Buď jsou to kamarádi na peníze, kamarádi jenom třeba na fotbal...* či výpověď Matěje: *Já to beru jako kamarádi, přátelé, nejlepší kamarád. Takže nejlepšího kamaráda nemám, kamarádů... jestli se jim dá říct kamarádi... protože kamarády dělím na klasický, falešný a „fejbukový“, který neznám, nebo znám jenom od vidění.* Z obecného hlediska se v pojetí kamarádství u chlapců objevují i ty kategorie, které mají negativně zabarvenou valenci, kdežto u dívek kamarádství značí jen ty pozitivní stránky vztahu k blízké osobě.

Co se důležitých vlastností kamaráda týče, u chlapců i u dívek je znatelná tendence hledat si kamarády s podobnými charakterovými rysy, což potvrzuje výrok Sandry: *No... takže vlastně kamarádů mám hodně, ale aby to byli fakt taková ty nejlepší, tak mi musej rozumět a jako bejt podobní jako já, jako taková ztřeštěný, protože všichni mi říkaj, že*

jsem ztřeštěná a asi nějak tak. Luboš taktéž tuto tendenci zmiňuje v rámci odpovědi ohledně jeho nejlepšího kamaráda: *No... on je takovej, prostě povahou tak jako já. Je takovej prostě přátelskej, jako dokáže udělat zábavu, prostě... jako nelže, prostě není takovej, že něco uslyší a hned to pošle dál. Takže se mu můžu svěřit a on mně taky.*

3.3.2.5 Já jako součást specifických skupin

Kategorie „Já jako součást specifických skupin“ se v různých podobách ukázala u všech dotazovaných mladistvých v pěstounské péči. U některých jedinců se příslušnost ke skupině demonstrovala explicitněji, u jiných se objevila tendence danou náležitostí ke skupině znevýznamnit, avšak i u těchto jedinců se některé výpovědi vztahovaly např. k příslušnosti osob romského etnika. V rámci specifických subkultur mládeže se v rozhovorech projevila pouze jedna, a to subkultura křesťanské organizace. Pro účel vyšší názornosti jsem tuto kategorii rozčlenila na následující podkategorie.

První kategorii nazývám **příslušnost k náboženským skupinám**. K náboženským skupinám se pouze u dívek řadila křesťanská organizace, která pořádá pravidelné týdenní kluby pro mládež a také vícedenní výjezdové pobyty. Signifikantní významnost můžeme vysledovat z rozhovoru i z písemného vyplnění dotazníku. Žofie v rozhovoru řekla, že má nejvíce přátel právě ze setkávání mládeže. Karolína a Sandra zmínily, že mají kamarády na mládeži, ale i ve škole a v okolí. Dále v dotazníku na otázku *Kdo jsem?*, dívky vyplnily: *Veliká (V Božích očích). Jsem křesťanka, takže mám asi svůj názor: já jsem jedinečné stvoření, nejsem tu náhodně, Bůh mě stvořil a také mi řekl, kdo jsem! Jsem dcera krále (...).* Žofie a Sandra na dotazníkovou položku ohledně speciálních skupin odpověděly: *křesťanka*.

Za povšimnutí také stojí to, že dívky kladou důraz na pomoc druhým, např. Žofie: *Já jsem ta, která ráda pomáhá lidem.* Sandra taktéž zmiňuje téma odpuštění: *(...) já dost často, když se s někým pohádám, nebo se něco stane, tak já na to dost rychle zapomenu. Já na to... vlastně by se dalo říct, že mu to... hned v tu chvíli mu to odpustím, a když se mi potom omlouvá, tak prostě jeho omluvu přijmu.*

Druhou podkategorií, která z rozhovorů vyplynula, je **příslušnost k osobám romského etnika**. Všichni aktéři mého výzkumu by se k osobám romského etnika dali částečně či úplně zařadit. Tento jev není v České republice ničím výjimečný, jelikož mnoho dětí romského původu vyrůstá v ústavní péči či v jakékoliv formě náhradní

rodinné péče. Někteří ohledně své národnosti zmiňují, že mají jednoho biologického rodiče Čecha a druhého Roma, jiní se ke své etnicitě tolik nevyjadřují. (Např. Matěj: (...) *nevím, proč mě dali do dětskýho domova. Mohlo bejt několik důvodů, ale prej měli hodně jako děti a já jsem napůl Rom, žejo (...)*).

Nejvíce se k tématu romství vyjadřoval Petr, který se dle dotazníku vůči specifickým skupinám vyčleňuje následovně: *Necítím se, že bych patřil do určité skupiny. Vidím se jako originální typ.* Avšak v průběhu rozhovoru se ukázalo, že svou etnicitu ve velké míře implementuje do reality svého každodenního života. Zmíněný jev se projevuje například ve vztahu Petra ke svému dobrému kamarádovi: *On je právě taky Romák, tady z Ústí právě a se známe jako už od první třídy, žejo tak... prostě Romáci ve třídě, jediná dva, tak se spolu budem bavit. No a to je asi jeden z mála Romů, komu můžu věřit.* Dále se Petr ke své romské etnicitě vyjadřuje v části popisující vztah ke spolužákům, a to následovně: *Samozřejmě ve třídě máme i Romy, žejo. Nejsem tam sám. Tak to je takový v pohodě, no. (...) Já bych řekl, že Češi mě neberou jakoby špatně, že mě docela přijímaj, bych řekl.* Ve třetím výroku zmiňuje romství v oblasti zájmové činnosti: *Spíš když jsem začal hrát fotbal, tak to bylo takový to, no... už... jsem nastoupil do Ústí do fotbalovýho týmu a zase jsem byl jakoby v týmu jedinej Rom a že zas na mě koukali jinak, já jsem na ně koukal jinak.*

Ve dvou rozhovorech vyvstala důležitost podpory doprovázející organizace, která zastřešuje akce pro mladistvé vyrůstající v pěstounské péči. Z těchto důvodů se třetí kategorie nazývá **příslušnost k osobám s podobným životním příběhem**. Matěj na otázku, jestli má ve svém okolí nějakou kamarádkou partu, odpovídá takto: *Asi spíš z té doprovázející organizace. Já je beru, že jako fakt se těším na ty víkendy, jezdím tam, je s nima sranda. Tak to tam prostě je, pomáháme si, je to takový jiný prostě. Víím, že ty děti si taky zažily svý. Prostě se každej respektujem. Strašně rád tam jezdím, jde o to, že si pomáháme a je to jako bezvadný. Spíš jako kamarádkou partu beru ty z té doprovázející organizace.*

Poslední specifická skupina, která v rozhovorech vyzněla, by se dala nazvat **příslušnost ke školní vrstevnické skupině**. Tato podkategorie se napříč rozhovory značně liší. Pozitivní vztahy ke spolužákům vyplývají pouze ze dvou rozhovorů, a to u Sandry, která má kamarády spíše vně školní instituce, ale i tak svou třídu popisuje takto: *Já jsem ráda, že vlastně tady ta třída je takovádle. Já jsem dřív byla na základce, kde jsem byla šikanovaná, takže vlastně to je pro mě zase něco jinýho mít takovouhle třídu.* Dále se o

školní třídě zmiňuje Luboš, který říká: *No, se spolužákama vycházím prostě... jsme tam jako skvělá parta ve třídě. Že nikdo tam nemá problém s nikým.* Luboš později v rozhovoru vypráví, jak se jednou se spolužáky semkli proti jednomu učiteli, kterého již nadále ve škole nechtěli. V ostatních rozhovorech převažují spíše negativní vztahy v rámci školní vrstevnické skupiny, což dokládá příklad Žofie: *Máme hrozný kolektiv. (...) moc se mi nelíbí moje třída.*

3.3.2.6 Životní hodnoty

Kategorii „životní hodnoty“, která zároveň spadá pod jeden z tematických okruhů otázek, jsem do analýzy zahrнула z důvodu nápadných společných znaků, které se prolínají skrze všemi šesti rozhovory. Spojením „životní hodnota“ se popisují věci či jevy, které pro jedince nabývají zvláštního, či jedinečného významu. Jinými slovy by se tento jev dal popsat jako jakýsi životní program, který definuje podstatu našeho bytí³².

Ve všech případech byla jako jedna z nejdůležitějších životních hodnot zmíněna **rodina**. Rodina se ve výpovědích objevovala na předních místech a i po otázce ohledně jejich vize do budoucnosti (až jim bude 30 let), se hodnota rodiny, dalo by se říci, zvýznamnila. To můžeme potvrdit například výpověďmi Karolíny a Žofie, které se k budoucí rodině vyjadřují i s explicitním přáním mít děti: *No tak ve 30, to bych byla určitě vdaná a měla bych 2 děti.* Zajímavé zjištění vyplynulo z výpovědí chlapců, kteří se k otázce rodiny vyjadřovali více pragmaticky. Domnívám se, že si pravděpodobně uvědomují společensky uznávané stereotypní postavení muže v rodině, který má být schopen své nejbližší finančně zajistit. Luboš se k rodině vyjadřuje následovně: *(...) já bych se chtěl vyučit kvůli tomu, že abych prostě nemyslel pak jen sám na sebe, že bych se postaral i o rodinu a takhle.* Chlapci také oblast budoucí rodiny pojímali jako vizi vytvoření bezpečného domova, kde se všichni budou cítit šťastni, Luboš říká: *Pak bych si chtěl udělat rodinu... barák jako rodinnej dům, byl bych tam s nima a snažil se, aby prostě jsme byli šťastní.* Matěj se více vyjadřuje k bezpečí svého budoucího domova, a to takto: *Já беру domov tam, kde bydlím, prostě když jsme někde a přijdu domů, tak já říkám:*

³² V některých rozhovorech jsem použila názorný příklad, aby si adolescenti vytvořili konkrétnější obraz o tom, co je životní hodnotou myšleno. *To je prostě něco, co je ve tvém životě důležité – třeba dávní řeční filosofové, typu Sokrates, Platon, jejich nejdůležitější životní hodnota byla moudrost. Protože to prostě bylo to, co vedlo jejich život.*

„Zaplat'pánbůh, že jsem doma.“ *A vim, že jsem v bezpečí. Že asi kde bydlet a mít dobrý zázemí.*

Další všemi zmíněná hodnota označovala **důležitost intimního vztahu dvou osob**, ať už v rámci partnerství či dokonce manželství, což popisuje například Petr: *Tak já bych to viděl tak prostě, že většinou prostě já kdybych měl ženu nebo tak, tak by se to dostalo na první místo.*

Pro pět aktérů **vzdělání** představuje důležitou složku jejich aktuální životní etapy. Uvědomují si význam vzdělání pro svojí budoucnost a následné pracovní uplatnění, což dokládají slova Karolíny: *A úplně nejdůležitější je prostě dostudovat. A pak pro mě bude ta práce.* Dívky plus Matěj si budoucí uplatnění nedokáží konkrétně představit, již z důvodu obecného zaměření středoškolského studia (Matěj sice studuje odbornou školu, ale vážně uvažuje o pokračování v ekonomické nástavbě.) Pro Luboše a Petra se budoucí povolání již nyní specifikuje v rámci odborného studia, což dokládají slova Luboše: *No... hlavně bych chtěl dělat to, čím se teď učím, jako že bych normálně pracoval.*

Dále se v rozhovorech pouze u chlapců objevovala hodnota **zdraví**, která byla u všech tří aktérů ovlivněna aktuální zdravotní situací, ať už chlapců samotných, či starostí Matěje o svého otce pěstouna: *No, zdraví by zůstalo na tom prvním. Záleží to na tom, jestli by to táta dal, to je těžký soudit, nechci nic přivolávat.* U Sandry, Luboše, Petra nabylo ještě na aktuálním významu **kamarádství**, které se však ve výhledu dvanácti let již v hodnotách neobjevovalo.

3.3.2.7 Spravedlnost jako ctnost

V období adolescence je již plně rozvinut formálně abstraktní způsob myšlení, který umožňuje, aby jedinec dokázal přemýšlet o pojmech, které se nemusí bezprostředně týkat smyslové zkušenosti. Adolescenti tedy chápou význam slov pravda, právo a spravedlnost apod. Právě téma spravedlnosti se ve výzkumu objevovalo s vysokou četností a značilo důležitou oblast vztahování se adolescentů k druhým a ke společnosti.

Smysl pro spravedlnost se ve výpovědích aktérů objevuje ve více podobách. Ve třech případech se spravedlnost váže k výchovným přístupům náhradních rodičů. Karolína říká, že její pěstounská máma nedokáže spravedlivě kupovat dárky: *Máma je taková jako nespravedlivá, to mi na ní trochu vadí. Třeba my jsme měli narozeniny a ona každému koupila dárky jinak cenově. Třeba někomu za 2000, někomu prostě za 200 a*

*takhle. A tady to šlo vidět, to mi přišlo takový... Třeba moje sestra dostala deštník a druhá sestra dostala toustovač třeba jo. A prostě mi to přišlo takový divný... to mi přišlo takový zvláštní... Jakože ona to jakoby moc neumí. Jako ona sice třeba dobře přemýšlí, co se komu líbí, ale nepřemýšlí jakoby třeba cenově, ale já nevím. Sandra popisuje svůj vztah s babičkou, která se k ní chová podstatně hůře než jejím bratrům: (...) že je ke mně hmusnější než třeba ke klukům, že prostě jsem ta nejmladší a jsem prostě čtvrtý dítě a to už je moc. Do třetice se o nerovnosti ve vztazích k pěstounce-babičce zmiňuje Luboš, konkrétně ohledně babiččině rozdílném přístupu k němu a jeho sestře: *Ted' se mi zdá, že i u té babičky prostě, že je i výš. Jakoby jsme doma oba i s babičkou, tak vždycky když se něco udělá jako špatně, tak je to vždycky na mě.**

Oblastí rovností mezi vrstevníky ve školní třídě se zabýval Luboš, který říká: *Že nikdo tam nemá problém s nikým. Žádný prostě že by se vylučovaly nějaký slabší články, silnější a to... prostě jsme si všichni rovní.* Karolína se otázkou spravedlnosti zabývala mimo jiné i v oblasti morálního uvažování, kde při řešení Heinzova dilematu rozjímala nad tím, že by přeci žádní lékaři nepřipustili, aby kvůli penězům vážně nemocný člověk nedostal životně důležitý lék: *Já si právě myslím, že lékaři, kdyby takhle někdo umíral, tak že by to ani nedopustili. Že by tam prostě... že by prostě lék dostala, i kdyby na to neměla peníze. Oni by prostě udělali všechno, aby zachránili toho člověka, žejo.*

3.3.2.8 Orientace na morální hodnoty

Ve všech rozhovorech se v rámci sekce *morální uvažování* prolínaly velmi uvědomělé a promyšlené strategie, jak dané hypotetické situace vyřešit³³. U nikoho se neobjevily tendence daná témata bagatelizovat či zesměšňovat, což taktéž může signalizovat určitou vyspělost aktérů.

Všechny dívky se o první problematice situaci vyjadřovaly s jistou dávkou nejistoty, často ani moc nevěděly, co by vlastně samy udělaly a trvalo jim delší dobu, než se pořádně rozmyslely. Chlapci první téma brali s vyšší vážností, jelikož se jednálo o zastání se ženy, což potvrzuje výrok Matěje: *Protože já mám pravidlo takový, že muž nikdy nesáhne na ženu a toho se držím.* Petr se o významu ženy zmiňuje v rámci

³³ Aktéři odpovídali na otázky: „Představ si, že jedeš tramvají a vedle Tebe se nějaký pán dobývá do kabelky nic netušící ženě – jak bys zareagoval/a?“ a „Představ si, že ve škole spatříš skupinku starších žáků, jak berou svačinu malému chlapci a ošklivě se mu posmívají – jak bys zareagoval/a?“. Nakonec přemýšleli nad řešením tzv. *Heinzova dilema*.

Heinzova dilematu, kde pevně tvrdí, že by pro ženu udělal cokoliv, i by kvůli ní lék ukradl. Oproti tomu dívky, na téma šikanování mladšího spolužáka reagovaly okamžitě a projevovaly hluboké sociální citění, což popisuje například Žofie: *Nebo bych šla za tím malým a nějak mu řekla, ať se nebojí, (...)*. Luboš a Petr se k tématu šikany vyjadřovali z morálního hlediska jakési zbabělosti, když si starší dovoluje na mladší, Petr: *Postavil bych se před ně a řekl bych jim, ať jdou proti mně a ne proti prostě slabšímu*. Sandra a Matěj se svěřili s tím, že v minulosti měli nebo stále mají s šikanou osobní problémy, což se na Sandřině přístupu projevilo tak, že si byla ve své odpovědi naprosto jistá: *V tomto případě bych se zastala toho chlapce, protože tady ty situace úplně nesnáším. To jsme taky zažívali (...)*. Matěj odpovídal na danou situaci v těsném spojení s vlastní zkušeností s šikanou: *(...) možná bych se s nima i pral. V týhle situaci bych se asi pral, ale na druhou stranu by mi vyskočila ta myšlenka, že i já jsem šikanovanej (...)*.

Co se Heinzova morálního dilematu týče, Luboš a Petr měli jasno v tom, že by pro ženu udělali cokoliv, takže by se i nelegálně vloupali. Naproti tomu Žofie, Karolína, Sandra a Matěj mluvili o více variantách možných řešení, z nichž se nejčastěji projevovalo úsilí o vyjednávání s lékárníkem, možnost půjčky, sociálního pomoci státu apod. Sandra s Matějem zavrhlí vloupání se do lékárny, jelikož si jsou vědomi následků, že by to Heinze zbytečně dostalo do vězení a tím by své ženě vůbec nepomohl. Karolína taktéž s vloupáním nesouhlasila, ale spíše z toho důvodu, že to znamená nelegální překročení zákona.

3.3.2.9 Kategorie analýzy u jednotlivých aktérů

1) ŽOFIE

U Žofie se výrazně projeví následující kategorie: *Sebeobraz (vzhled, chování, charakter), reálné versus ideální já (blízké), vazba na více osob, kult kamarádství jako bezmezné přijetí, já jako součást specifických skupin (náboženská organizace), životní hodnoty (rodina, intimita, vzdělání), orientace na morální hodnoty*.

Žofie se charakterizovala jako velice přátelská, veselá a nápomocná. Slabou stránku představuje její **vzhled**, o kterém tvrdí, že v porovnání s ostatními se necítí být velmi přitažlivá (**sebeobraz**). Náhled na sebe má vyvážený a neobjevuje se vysoký rozpor mezi **reálným versus ideálním já**. Obecně se taktéž opírá o hodnocení druhých a vztahy s nimi, což se mimo jiné projevuje v kategorii **vazba na více osob**, kde zmiňuje silné

pouto na své 3 sestry. Kamarádů má spousty, nejvíce se s nimi sdružuje v rámci pravidelných klubů **náboženské organizace** – kamarády nediferencuje a proto se u ní projevuje **kult kamarádství jako bezmezné přijetí**. Skrze náboženskou filosofii se taktéž sebedefinuje, a to hlavně v dotazníku jako např. *veliká v Božích očích*. **Rodinu, intimitu a vzdělání** pokládá ve svém životě za důležité (i když se vzděláním tolik spokojená není, jelikož říká, že ostatní jsou na tom lépe). Projevuje hluboké sociální cítění ve vztahu k **morálním hodnotám** a pomoci druhému v nouzi.

2) KAROLÍNA

U Karolíny se výrazně projevily následující kategorie: *Sebeobraz (chování, charakter), reálné versus ideální já (blízké), vazba na více osob, kult kamarádství jako bezmezné přijetí, já jako součást specifických skupin (náboženská organizace), životní hodnoty (rodina, intimita, vzdělání), spravedlnost jako ctnost, orientace na morální hodnoty*.

Karolína se popsala jako přátelská, vtipná, empatická a vyzdvihovala své sociální cítění. Naopak kritizovala svou lenost, negativismus a pomlouvání, které následně vyvrátila tím, že se ho úspěšně snaží minimalizovat (**sebeobraz**). Karolína projevovala vyvážený náhled na sebe sama, tedy se neobjevil přílišný rozpor mezi jejím **reálným já a ideálním já**. Vykazuje **vazbu na více osob**, nemá ve svém životě jednu nejdůležitější osobu, vyzdvihuje jednak své kamarády, tak i sourozence a budoucího potencionálního partnera. Karolína, tak jako Žofie, dochází do stejné **náboženské organizace**, v níž má kamarády a skrze kterou se popisuje i v dotazníku. Tvrdí, že má mnoho **kamarádů a bezmezně přijímá** všechny bez dalšího přemýšlení. Důrazně si zakládá na tom, aby se ke každému přistupovalo stejně, tedy **spravedlivě**, a to hlavně u její matky pěstounky a ve společnosti. Za své životní hodnoty považuje **rodinu, intimitu a vzdělání**. **Morální hodnoty** se u Karolíny objevují v souladu s křesťanskými principy (např. pomoc bližnímu svému).

3) SANDRA

U Sandry se výrazně projevily následující kategorie: *Sebeobraz (vzhled, chování, charakter), reálné versus ideální já (blízké), vazba na více osob, kult*

kamarádství jako bezmezná přijetí, já jako součást specifických skupin (náboženská organizace), životní hodnoty (rodina, intimita, vzdělání, kamarádství), spravedlnost jako ctnost, orientace na morální hodnoty.

Sandra samu sebe popisuje jako člověka přátelského, vysmátého, empatického a obecně pozitivně naladěného, což se kladně odráží na jejím **sebeobrazu**. Říká, že je spokojená sama se sebou a se svým životem, nepatrně kritizuje svou lenost, kterou se snaží omezovat. To vše jasně naznačuje až téměř splynutí **reálného a ideálního já**. V rámci **vazby** projevuje citové pouto jednak na své pěstounské rodiče, ale také na spousty **bezmezně přijímaných kamarádů** a svého aktuálního přítele. Sandra, tak jako předešlé dívky, chodí na kluby **náboženské organizace**, skrze niž se vymezuje – píše o sobě, že je *křesťanka*. Jako své **životní hodnoty** zmiňuje rodinu, intimitu, vzdělání kamarádství a také Boha. Nejvíce se však vztahuje ke svému sociálnímu okolí, jelikož zmiňuje, že obecně dává přednost lidem. **Spravedlnost jako ctnost** se projevuje ve vztahu k babičce, o které tvrdí, že se k ní chová přísněji, než k bratrům. Nesnáší ponižování a šikánování druhých (se kterou má jako oběť zkušenost) a proto je také orientovaná na **morální hodnoty**.

4) LUBOŠ

U Luboše se výrazně projeví následující kategorie: *Sebeobraz (chování, charakter), reálné versus ideální já (blízké), vazba na 1 osobu, kult kamarádství jako kategorizace kamarádů, já jako součást specifických skupin (příslušnost ke školní vrstevnické skupině), životní hodnoty (rodina, intimita, zdraví, vzdělání, kamarádství), spravedlnost jako ctnost, orientace na morální hodnoty.*

Luboš se v rozhovoru i v dotazníku charakterizuje jako veselý, statečný, hodný, upřímný, aktivní, vtipný a naopak kritizuje svou nerozhodnost a náladovost (**sebeobraz**). Projevuje se vyrovnaně a spokojeně se svým životem, **reálné a ideální já** má tedy v těsné blízkosti. Co se **vazby** týče, projevuje silné pouto na svojí babičku, která si ho vzala do péče a vychovala jej, za což jí je nesmírně vděčný. **Kamarády kategorizuje** na dobré a špatné, jelikož v minulosti trávil čas se špatnou partou, díky čemuž se pak zhoršil ve škole, a kvůli tomu nemohl jít studovat tam, kam chtěl. V rámci **specifických skupin** se nejvíce ztotožňuje s jeho **školní vrstevnickou skupinou**, která drží pevně pospolu. Z **životních hodnot** zvyznamňuje nejvíce rodinu, a to z hlediska své mužské role, aby se

o rodinu dokázal postarat a zajistit své nejbližší. Dalšími zmíněnými hodnotami jsou intimita, zdraví, vzdělání a kamarádství. O **spravedlnosti** se vyjadřuje v kontextu nerovného přístupu své babičky k němu a jeho sestře. **Morální hodnoty** se projevují nejvíce v oblasti pomoci ženám, kterým Luboš ze své pozice muže má potřebu pomáhat a ochraňovat je.

5) PETR

U Petra se výrazně projevily následující kategorie: *Sebeobraz (chování, charakter), reálné versus ideální já (vzdálené), vazba na 1 osobu, kult kamarádství jako kategorizace kamarádů, já jako součást specifických skupin (příslušnost k osobám romského etnika), životní hodnoty (rodina, intimita, zdraví, kamarádství), orientace na morální hodnoty.*

Sebeobraz Petra představuje oblast plnou rozporů a nedostatečné sebereflexe. Svě pozitivní i negativní vlastnosti popisuje skrze názor lidí z okolí, přičemž má velké problémy s jejich definováním. Dále si protirečí například v tom, že o sobě říká, že je velmi vtipný a veselý, ale zároveň uzavřený. Se svým životem není vůbec spokojený, doufá, že za několik let konečně začne žít. **Reálné versus ideální já** v sobě nemá ujasněné, spíše se projevuje vysoká diskrepance mezi těmito dvěma složkami já. Tento jev se explicitně projevuje v jeho **příslušnosti k osobám romského etnika**, kdy jednou působí velmi vyrovnaně, co se jeho romského etnika týče a podruhé se o něm zmiňuje jako o něčem negativním a společností nepřijímaném. Petr vyjadřuje pevné citové pouto ke své matce pěstounce, které je vděčný za to, co pro něj dělá a že spojuje rodinu (**vazba na 1 osobu**). **Kamarády kategorizuje** na ty, se kterými hraje fotbal a na ty, které jen chtějí peníze. Obecně se o svých kamarádech vyjadřuje skepticky, dobrých kamarádů moc nemá. Z **životních hodnot** zmiňuje rodinu, intimitu, zdraví, kamarádství. **Morální orientace** se prolíná s jeho životními hodnotami, a to tím způsobem, že budoucí ženu a rodinu řadí na první místo a obětoval by pro ně cokoli.

6) MATĚJ

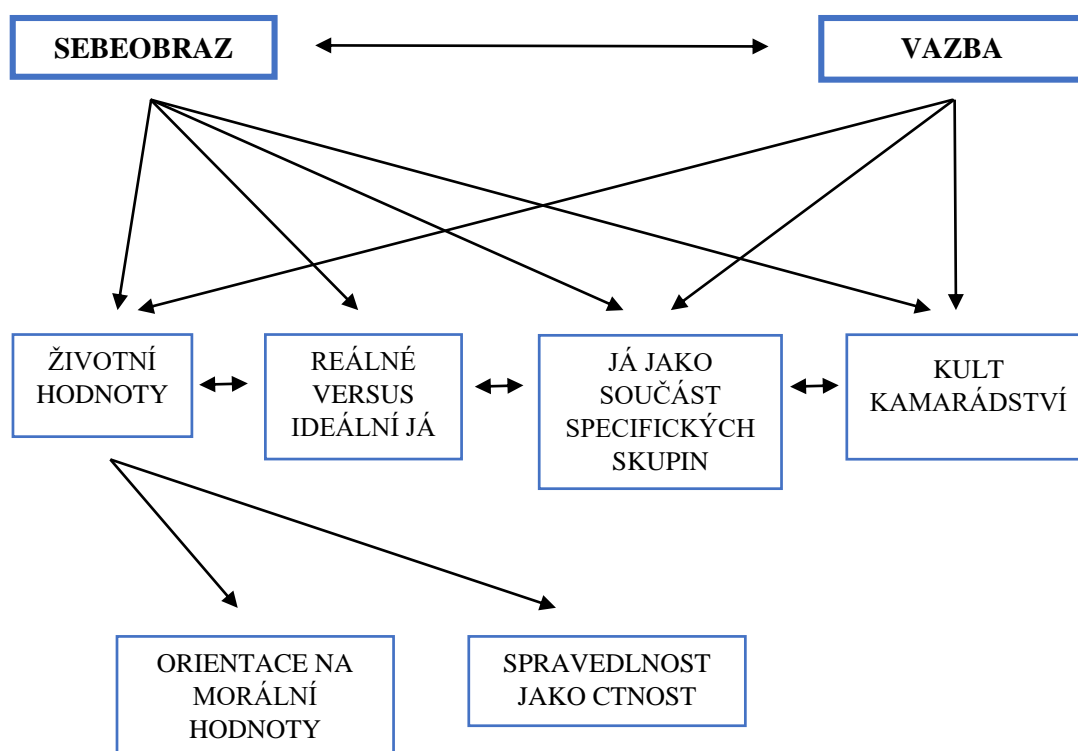
U Matěje se výrazně projevily následující kategorie: *Sebeobraz (vzhled, chování, charakter), reálné versus ideální já (vzdálené), vazba na 1 osobu, kult*

kamarádství jako kategorizace kamarádů, já jako součást specifických skupin (příslušnost k osobám s podobným životním příběhem), životní hodnoty (rodina, intimita, zdraví, vzdělání), orientace na morální hodnoty.

Matěj se v rámci **sebeobrazu** popisuje skrze svůj pozitivního přístup k lidem – ochotný, milý, rád pomáhá, dále také veselý, laskavý, hodný, pracovitý. Z negativních vlastností zmiňuje svou precitlivělost, impulzivita a nerozhodnost. Ve zmíněné oblasti řeší svůj nedostačující **vzhled** z důvodu metabolické poruchy, který negativně ovlivňuje jeho emoční ladění a sebepojetí. V rozhovoru na otázku spokojenosti odpovídá kladně, avšak vzápětí se zmiňuje o tom, že vlastně žádný život nemá, a to ve srovnání s ostatními, jelikož lidé kolem něj mají více času si ten svůj život odžít než on, který musí studovat a zároveň vydělávat peníze. Říká, že toto všechno velmi ovlivňuje jeho náladovost a rychlou unavitelnost. **Reálné versus ideální já** se jeví jako vzdálené, ale potenciálně dosažitelné. Matěj má velmi pevnou citovou **vazbu** na svého otce pěstouna, o kterém se v rozhovoru nesčetněkrát zmiňuje v různých kontextech. **Kamarády kategorizuje** na klasické, falešné a „fejzbukové“, říká, že má pouze jednoho dobrého kamaráda, který však i tak není Matějovi vždy k dispozici. Nejvíce kamarádů nachází v rámci setkávání mládeže z pěstounských rodin, se kterými se pravidelně stýká (**příslušnost k osobám s podobným životním příběhem**). Za své nejdůležitější **životní hodnoty** považuje rodinu, intimitu, zdraví (nejvíce se bojí o zdraví svého pěstouna) a vzdělání. Drží se zásady, že muž nikdy nesáhne na ženu – tento princip se odráží v jeho **orientaci na morální hodnoty**.

3.4 Závěrečná interpretace

V rámci výše popsaného axiálního způsobu kódování jsem za účelem přehlednosti vytvořila graf, kde propojuji jednotlivé kategorie analýzy. Níže uvedený graf znázorňuje moji představu o komplexním seskupení jednotlivých kategorií do pomyslného celku s důrazem na vzájemnou propojenost. Kategorie posléze popisují a skrze stěžejní témata zodpovídám na mnou položené výzkumné otázky.

Z grafu lze vyčíst, že centrálními kategoriemi³⁴ týkající se identity adolescentů v péstounské péči jsou *sebeobraz* a *vazba*, jež představují jednak složku osobní, tak i sociální identity. Tyto kategorie se vzájemně doplňují, sebeobraz se jeví jako následek vazebného chování, a tvoří i obsah daných podkategorií *já jako součást specifických skupin*, *kult kamarádství*, *reálné versus ideální já* a *životní hodnoty*. Zároveň se sebeobraz prolíná do způsobu utváření vazby na ostatní v oblasti sociální, z čehož můžeme na základě rozhovorů vyvodit, že pozitivní nahlížení na sebe sama pozitivně ovlivňuje

³⁴ Tyto kategorie se jednak v rozhovorech ukazovaly jako stěžejní a zároveň spadají pod zkoumané oblasti v rámci teorií identity.

sociální chování daných jedinců a přispívá ke zdravě uvědomované příslušnosti k referenční sociální skupině, se kterou se aktéři ztotožňují.

Propojení *vazby, kultu kamarádství a já jako součást specifických skupin* vnímám jako stěžejní, jelikož se v adolescentním věku kamarádství a vrstevnická skupina řadí mezi jeden z nejdůležitějších ukazatelů vývoje dospívajícího jedince. V rozhovorech se toto spojení projevovalo nejvíce u dívek, které kamarády vnímají jako důležité osoby jejich života a bezpodmínečně je přijímají i s jejich nedostatky.

Kategorii *životní hodnoty* řadím pod centrální kategorii *sebeobraz*, jelikož se skrze ně adolescenti popisovali a zdůrazňovali důležité složky své osobnosti. Životní hodnoty se taktéž nápadně prolínají s kategorií *vazba*, kdy osoby popisují význam rodiny a důležitost intimního vztahu s jednou osobou. Dále zasahují i do oblasti *kult kamarádství*, jelikož se hodnota kamarádství pro adolescenty jeví jako stěžejní. Pod *životní hodnoty* zařazuji i *spravedlnost jako ctnost*, poněvadž se otázka spravedlnosti či nespravedlnosti prolínala ve více rozhovorech a značila významnou složku jejich života a *orientaci na morální hodnoty*, poněvadž morální uvažování jedinců se významně prolíná s utvářením životních hodnot.

Kategorie *reálné já versus ideální já* se signifikantně prolínalo skrze kategorii *já jako součást specifických skupin*, a to hlavně u Petra, který se vztahoval ke svému romství velice rozporuplným způsobem. Dále se projevuje spojitost s *životními hodnotami*, kdy se aktéři vyjadřovali k rodinnému soužití, vzdělání či intimnímu vztahu.

Nyní se pokusím **zodpovědět výše položené výzkumné otázky**, které se mi v rozhovorech a v následné analýze podařilo vyzkoumat:

1. A) Jakým způsobem se adolescenti v pěstounské péči prožívají a hodnotí?

Adolescenti v pěstounské péči se prožívají a hodnotí nejvíce skrze své sociální okolí. Polovina aktérů zdůrazňuje silnou vazbu na své pěstounské rodiče, i ostatní však popisují důležitost rodinných vazeb. Širší sociální okolí se na způsobu hodnocení také významně podílí – projevuje se důležitost různých referenčních skupin, ale i například skupina etnická, která se v mém výzkumu objevovala spíše nereferenčně. Adolescenti akcentují podporu vrstevníků a diferencují kamarády – již o kamarádství přemýšlí

v širších souvislostech a zjišťují, že ne všichni kamarádi se k nim chovají bez vedlejších úmyslů.

1. B) Jaké složky identity se nejsignifikantněji u adolescentů projevují?

Ze zjištěných kategorií jako nejsignifikantnější složky identity vyplynuly *sebeobraz a vazba* – tak, jak na sebe jedinci nahlíží, a to nejčastěji v rámci vzhledu, svých charakterových vlastností, či porovnáváním *ideálního já v protikladu k reálnému sebeprožívání*. Vazba se projevila u poloviny aktérů na jednu osobu – pěstouna, u druhé poloviny na širší okruh lidí. V sociální oblasti se dále vynořily další 2 složky: *kult kamarádství* a *já jako součást specifických skupin*, které významně přispívají k utváření identity dospívajících jedinců. *Životní hodnoty, spravedlnost jako ctnost, orientace na morální hodnoty* taktéž reprezentují hledisko, z něhož se jedinci vymezují a zauímají různé postoje jak k sobě samému, tak i ke světu kolem sebe.

2. Jak na sebeprožívání adolescenta v pěstounské péči působí pěstounská rodina a jak rodina biologická?

Role pěstounské rodiny pro adolescenta je nezanedbatelně vysoká. Adolescenti často projevují vděčnost a obdiv pro osoby, které si je dobrovolně vzaly do péče a následně je i řádně vychovaly. Uvědomují si, že mohli skončit v ústavní péči, a i proto si svých pěstounů nesmírně váží. Co se role biologické rodiny týče, tak se někteří k ní vztahují přes svůj vzhled, nebo své osobní vlastnosti. Pouze jeden aktér se s biologickou matkou pravidelně stýká, u některých je tendence své původní rodiče a sourozence poznat a někdo o kontakt zatím nestojí. Avšak se nezdá, že by tyto tendence byly na úkor lásky k rodině pěstounské.

3. Jaké jsou genderové rozdíly v identitě adolescentů v pěstounské péči?

Genderových rozdílů se v práci objevilo více. V oblasti kamarádství se dívky vyjadřovaly jen o pravých a věrných kamarádech a naopak chlapci tuto oblast diferencovali i na falešný kamarády, kamarády ze sociální sítě apod. Více se nad lidmi ve svém okolí zamýšleli a hanili způsoby, jakými si někteří vrstevníci kamarádství udržují. Z charakteru výzkumu taktéž vyplynulo, že dívky se popisovaly skrze specifickou křesťanskou skupinu, ve které mají jednak své kamarády, ale i podle křesťanských tezí formují náhled na sebe sama. Tato tendence se u chlapců neprojevila, a to ani v rámci jiné sociální skupiny odlišného druhu.

Třetí rozdílnou oblastí bylo vazebné chování, kdy chlapci se zdáli být nejvíce citově připoutáni ke svým pěstounským rodičům (vždy jen k jednomu). Dívky se naopak citově vyjadřovaly o více osobách ve svém okolí. Posledním odlišným tématem bylo téma životních hodnot, konkrétně u položky zdraví. Tu zahrnuli pouze chlapci, kteří si i na základně předchozích informací buď sami nějakým zraněním prošli, nebo řeší zdravotní stav osoby blízké.

Myslím si, že se v téměř každé oblasti vyskytovaly jemné nuance v sebeprožívání dívek a chlapců. Chlapci své typické vlastnosti popisují na základě společenských stereotypů, které mají nejspíše interiorizované (být statečný, silný, pracovitý apod.). Naopak dívky více zdůrazňují sociální aspekt svého já (empatická, přátelská, naslouchá druhým apod.), což spadá do stereotypních představ typické ženy.

3.5 Diskuze

V této závěrečné kapitole se dostávám k samotné komparaci výsledků mého výzkumu s teoretickými východisky citované odborné literatury. Posléze se zaměřuji na limity práce, které mohly různými způsoby výsledky ovlivnit. Na úplný závěr popisuji doporučení pro budoucí výzkumy, které by dosavadní zjištění v oblasti dospívajících v pěstounské péči mohly více rozšířit a specifikovat.

Hlavním zjištěním této práce byly stěžejní oblasti působící na rozvoj identity mladistvých – a to vazba na druhé a sebeobraz, skrze něž se jedinci vymezují a sebehodnotí. Vazbu nejčastěji představují pěstouni, kteří jedincům poskytli náhradní domov, potřebnou lásku a péči. V původní teorii vazby (tzv. *attachment theory*) britský psychoanalytik Bowlby popisuje důležitost citového připoutání k matce či k náhradní mateřské osobě, kdy tento svazek představuje intimní a trvalou jednotu, která představuje zdroj radosti a uspokojení jak pro matku, tak i pro dítě. Pokud se toto citové pouto nevytvoří, může dojít k tzv. citové deprivaci (Bowlby, 1951, in Matějček, Langmeier, 2011). „*Schopnost citového připoutání je důležitým předpokladem pro hledání odpovědi na základní otázky identity – kdo jsem a kam patřím?*“ (Vančáková, 2008, str. 8) Mladiství v pěstounské péči se na své pěstouny dokáží dívat z více úhlů pohledu, neuctívají je se vším všudy, nýbrž si uvědomují jejich signifikantní roli v jejich životě a projevují vůči nim náklonnost a vděk. Novější zahraniční studie (Bîrneanu, 2014) vysvětluje, že i přes to, že děti z náhradních rodin mají vyšší prevalenci raných traumat, tak mohou své sebehodnocení skrze své láskyplné pěstouny pozvednout³⁵. Ve většině případů však jejich sebeprožívání nikdy nedosáhne takových pozitivních komponent, jaké můžeme pozorovat u identity dětí vyrůstajících v láskyplném rodinném prostředí od svého narození.

V těsné shodě s výsledky předkládané práce v oblasti vazby se jeví výzkumy Macka a Osecké (1992, 1994, 1996 in Macek, 2003), jenž dokládají, že citové pouto adolescentů na rodiče a jiné dospělé authority pozitivně působí na jedincovo sebehodnocení. Zábranská ve své bakalářské práci (2015) na základě výsledků realizovaného výzkumu taktéž zmiňuje, že zdrojem sebepojetí dětí je kvalita vztahů s rodiči, či referenčními dospělými. Ve své práci zahrnuje i děti vyrůstající v ústavní

³⁵ Pěstouni však musí být v otázkách vazby a citové deprivace plně edukováni a umět aplikovat některé speciální přístupy k přijatým dětem, ne se pouze řídit rodičovskou intuicí.

výchově (dětský domov), u nichž zjišťuje, že často tuto vazbu nemají, což negativně ovlivňuje jejich sebepojetí.

V oblasti sebeobrazu se projevily některé prvky spojující adolescenty s jejich biologickými rodiči, a to především v otázkách vzhledu. Dle barvy pleti jasně poznávají, že mají své kořeny u jiných lidí, které se v některých případech snažili zkontaktovat nebo o kontakt neustále usilují a i si ho ve své fantazii představují. Popsané tendence se v rámci prezentovaného výzkumu neslučovaly s idealistickými vizemi bezmezně milujících biologických rodičů, adolescenty by spíše zajímalo, jací jejich rodiče ve skutečnosti jsou, v čem se s nimi podobají a naopak v čem se liší, než aby toužili po nové rodině. Vágnerová (2012) zdůrazňuje, že v období dospívání se většinou plně projeví, jakých kvalit vztah přijatého dítěte a náhradních rodičů nabývá. Rodiče (ať již náhradní či biologičtí) nebývají idealizováni, nýbrž jsou hodnoceni realističtěji.

V návaznosti na předchozí odstavec se v identitě taktéž silně projevuje tendence sebehodnocení skrze speciální skupiny, které jedinci mohou vědomě považovat za významné. Ve studii se projevila vliv křesťanské organizace, skrze příslušnost k ní se dívky popisovaly a významně formulovaly některé své názory. Klimeš (2008) popsání sklony připisuje zvýšené víře adolescentů vůči ideologickým systémům, a to z důvodu již vyvrátěného abstraktního myšlení, které se ještě v tomto věku nemůže napojit na dostatečnou životní zkušenost, tudíž jsou přesvědčeni o absolutní pravdivosti ideologických výroků a proklamací. K tomuto závěru bych přidala konexi s pravděpodobným ideologickým založením pěstounských rodin, které dívky ke křesťanské víře přivedly (spojitost s vazbou).

Speciální skupiny se však mohou projevit i implicitněji v jedincově sebeprožívání, a to výhradně u romských dětí v náhradní rodinné péči³⁶, které se často musí konfrontovat s odlišnou pleťí svou a náhradních rodičů. Vančáková (2008) zdůrazňuje, že romské děti vyrůstající u českých rodičů se často ocitají mezi dvěma světy – pokud náhradní rodina romské dítě vychovává pouze v duchu tradic majoritní společnosti, tak dítě vystavuje riziku, že dříve či později se může stát terčem nelibých poznámek odkazující na jeho tmavou pleť. Dítě si v takové situaci nebude vědět rady, jelikož nemá vybudovanou identitu romského dítěte v pěstounské péči. Podobné rysy vykazoval i jeden aktér

³⁶ Všichni aktéři tohoto výzkumu by se dali k Romům či polo-Romům zařadit i přes to, že etnikum v kritériích výběru respondentů specifikováno nebylo. Tento jev značí vyšší procento těchto dětí vyrůstajících v náhradních rodinách v ČR.

výzkumu, který si svou romskou identitu uvědomoval, v určitém kontextu se s Romy ztotožňoval v kladném slova smyslu a v některých případech se ke svému etniku vyjadřoval s určitým odstupem a pocitem jakési „zvláštnosti“ vůči Čechům. Zmíněný chlapec projevoval vysokou diskrepanci mezi reálným a ideálním já, do čehož se taktéž nejasně vymezená etnická identita mohla promítnout.

Co se kultu kamarádství týče, u adolescentů se objevily silné tendence hledat si kamarády, kteří se jim v mnoha ohledech podobají - zejména svými typickými vlastnostmi. Popsané tendence by se dle profesora Weinreicha (2003, in Slaměnik, Výrost, 2008) daly zasadit do teorie analýzy struktury identity, a to do módu vyznačující se *empatickou identifikací* – vnímání podobností či stejností mezi sebou samým a druhými, ať už v pozitivních či negativních vlastnostech. Ve výsledcích mého výzkumu se empatická identifikace vztahovala pouze na pozitivní vlastnosti, které však nebyly všechny plně zvnitřněné a domnívám se, že v některých případech se spíše vztahovaly k *identifikaci idealistické* (to znamená, že by je jedince měl rád jako součást svého sebeobrazu, avšak aktuálně těchto kvalit nedosahuje).

Za limit mého výzkumu se dá považovat nízký počet aktérů. Tímto faktem vyvstává důležitá otázka, zdali se výše předložené výsledky dají zobecnit na širší okruh mladistvých vyrůstajících v pěstounské péči. Pro eliminaci tohoto limitu by bylo nutné provést rozsáhlejší výzkum, který by zahrnoval jedince i z jiných částí České republiky (v této bakalářské práci pouze adolescenti z Prahy a Středočeského kraje) a to i z toho důvodu, že se může úroveň odborných organizací v péči o jedince v náhradní rodinné péči kraj od kraje významně lišit a zasahovat tím do způsobu života celé rodiny.

Jako další nedostatek, jehož charakter mohl ovlivnit výzkumné závěry celé práce, se jeví rozdílné prostředí pro uskutečnění jednotlivých rozhovorů. U poloviny aktérů výzkumu se rozhovory konaly v jejich domácím prostředí, které pro ně představuje bezpečné místo pro témata intimnějšího charakteru. S ostatními třemi jsme se sešli ve veřejném restauračním zařízení, jehož charakter byl důsledně zvážen, aby se eliminovaly různé rušivé vlivy. Dá se předpokládat, že na veřejném místě se člověk dokáže méně uvolnit a může docházet k jakémusi pocitu studu, že ho někdo uslyší. V navazujících výzkumech bych proto výrazně doporučovala realizaci rozhovorů, buď pro všechny v citově neutrálním prostředí, nebo v prostředí jejich domovů.

Pro navazující výzkumy v oblasti identity adolescentů v pěstounské péči bych navrhovala komparační studii adolescentů vyrůstajících u biologické rodiny, u kterých se

v anamnéze nevyskytují žádné kázeňské problémy s adolescenty prezentovanými v mém výzkumu, kteří vyrůstají v pěstounské péči a taktéž nemají výrazné problémy v chování. Další důležitá zjištění by mohlo přinést odborné porovnání identit adolescentů, u kterých pěstounská péče z jakýchkoliv důvodů nevyšla, a byli opětovně umístěni do ústavní péče s těmi, kteří se v pěstounské péči nacházejí bez přerušení.

4 Závěr

Tato bakalářská práce si kladla za cíl prozkoumat oblast identity adolescentů vyrůstajících v pěstounské péči v českém prostředí. V teoretické části byly sepsány odborné poznatky ohledně charakteru vývojového období adolescence, aktuální situace pěstounské péče v České republice a také uznávané teorie identity. V empirické části se nastudovaná teorie prolínala s charakterem samotného výzkumu, který byl uskutečněn s šesti aktéry metodou polostrukturovaného rozhovoru.

Přínos uvedené práce představují výsledky analýzy dat, ve kterých se signifikantně objevil vliv druhých lidí, kteří o jedince mají zájem a jsou na ně citově navázáni. Přes tyto vztahy se adolescenti vymezují a výrazně ovlivňují jejich sebehodnocení. Ve výzkumu nevyšla pouze důležitost pouta na jednu konkrétní osobu, nýbrž i na skupinu osob, které disponují určitými kvalitami, se kterými se mladiství v pěstounské péči identifikují a skrze jejich postoje a názory formují svojí identitu, což značí pozitivní korelaci mezi osobní a sociální identitou. Tyto skupiny mohou mít charakter různých subkultur mládeže, školních vrstevnických skupin, spolků v rámci zájmové činnosti, sounáležitostí osob stejného minoritního etnika a také identifikací skrze osoby s podobným životním příběhem, tedy vyrůstajících v pěstounské péči. Uvedený poznatek se v praxi realizuje skrze různé kluby pěstounských rodin či vícedenní výjezdy adolescentů v pěstounské péči. Tímto bych význam výjezdů doprovázejících organizací chtěla zdůraznit a vyjádřit vděk jejím realizátorům.

Závěry prezentovaného výzkumu mohou do budoucna sloužit nejen jako platforma pro navazující studie, nýbrž také jako přínos pro odborníky pracující s jedinci vyrůstajícími v pěstounské péči (psychologové, terapeuti, sociální pracovníci, pedagogové) a pro pěstouny samotné. Domnívám se, že současná společenská situace pěstounské péče v České republice je v neutěšeném názorovém rozporu už jen mezi zkušenými odborníky z praxe a pravomocnými zákonodárci, a tudíž by bylo nasnadě zvýšit počet odborných prací na toto téma, a tím rozšířit povědomí i neoborné veřejnosti.

Na úplný závěr uvedené práce bych ráda citovala slova psychologa Jeronýma Klimeše (2006, str. 8), která se charakterem hodí pro uzavření diskutovaného tématu: *„Zkrátka hledání vlastní identity a životní cesty je náš celoživotní a zároveň každodenní úkol. Nezbyvá nám než popřát všem šťastnou cestu...“*

5 Seznam použité literatury

5.1 Bibliografické zdroje

AMERICAN PSYCHOLOGICAL ASSOCIATION. *Developing Adolescents: A Reference for Professionals*. Washington, DC: 2002.

BAČOVÁ, Viera. *Identita v sociálnej psychológii*. In. J. Výrost, I. Slaměnik I. (Eds.), *Sociální psychologie*. Praha: 1997 ISV, s. 213-215, 223-224.

BÎRNEANU, Andreea. *The Resilience of Foster Children: The Influence and the Importance of Their Attachment*. *Revista de Asistență Socială*, anul XIII, nr. 4/2014, pp. 85-100.

BITTNEROVÁ, Dana a Mirjam MORAVCOVÁ. *Kdo jsem a kam patřím?: identita národnostních menšin a etnických komunit na území České republiky*. Vyd. 1. Praha: Sofis, 2005. ISBN 80-902-7858-2.

BLAKE, Blake E a MAEL, Fred. *Social Identity Theory and the Organization*. *Academy of Management Review*. 1989, Vol. 14, No. 1, 20 – 39.

BUBLEOVÁ, Věduna. *Historický vývoj o opuštěné děti. Náhradní rodinná péče*. 2000, roč. 3, č.1, s. 46-51. ISSN 1212-3765.

BUBLEOVÁ, Věduna. *Výzkum praxe náhradní rodinné péče v České republice a zkušenosti aktérů s touto praxí*. Vyd. 1. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2014. ISBN 978-80-87455-25-8.

BUBLEOVÁ, Věduna. *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. 3., přeprac. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2014. ISBN 978-80-87455-19-7.

ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, Marie. *Ochrana chudé a opuštěné mládeže: rozhledy po lidumilství v Evropě*. Praha: Nákladem spolku Ochrana opuštěných a zanedbaných dívek v komisi universitního knihkupectví Bursíka a Kohouta, 1887, xvi, 303 s.

ERIKSON, Erik H. *Life History and the Historical Moment*. Norton, 1st edition, 1975.

ERIKSON, Erik H. *Identity: Youth and crisis*. New York: W. W. Norton Company, 1968.

- FRANTÍKOVÁ, Jana. *Dospívající dítě v náhradní rodině*. Vyd. 1. Praha: Občanské sdružení Rozum a Cit, 2008.
- GOTH K., SCHLÜTER-MÜLLER S. & SCHMECK K. *Assessment of Identity Development in Adolescence (AIDA) – Researchers manual*. Department of Child and Adolescent Psychiatry, Psychiatric University Clinics (UPK) Basel, 2015.
- HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Velký psychologický slovník*. Vyd. 4., V Portálu 1. Ilustrace Karel Nepraš. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-686-5.
- HAVIGHURST, Robert J. *Developmental Tasks and Education*. McKay, 1972 ISBN 978-0679300540.
- HAYES, Nicky. *Základy sociální psychologie*. Vyd. 7. Překlad Irena Štěpaníková. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0534-0.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.
- HŘEBÍČKOVÁ, Martina, Petr MACEK a Ivo ČERMÁK (eds.). *Agrese, identita, osobnost*. Vyd. 1. Brno: Psychologický ústav Akademie věd ČR, 2003. ISBN 80-866-2006-9.
- JANOŠOVÁ, Pavlína. *Dívčí a chlapecká identita: vývoj a úskalí*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2284-9.
- KLIMEŠ, Jeroným. *Budování identity dítěte*. Vyd. 2. Praha: Občanské sdružení Rozum a Cit, 2008.
- KLIMEŠ, Jeroným. *Budování identity dítěte – nejtěžší výchovný úkol v moderní společnosti*. Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2006.
- KOLUCHOVÁ, Jarmila, MATĚJČEK, Zdeněk (ed.). *Osvojení a pěstounská péče*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-717-8637-3.
- KROGER, Jane. *Identity Development during Adolescence*. In G. R. Adams, M. D. Berzonsky (Eds.), *Blackwell Handbook of Adolescence*. Oxford: Blackwell Publishing, 2003, 205 – 226.
- LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006, 368 s. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9.

- MACEK, Petr. *Adolescence*. Vyd. 2., upr. Praha: Portál, 2003, 141 s. ISBN 80-717-8747-7.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Rodiče a děti*. 2. vyd. Praha: Avicenum, 1989. 335 s. ISBN 08-011-86.
- MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1362-4.
- MOSHMAN, David. *Adolescent Psychological Development: Rationality, Morality, and Identity*. New Jersey: Psychology Press, 2005. ISBN 0-8058-4829-0.
- MOYERS S, FARMER E, LIPSCOMBE J. *Contact with family members and its impact on adolescents and their foster placements*. British Journal of Social Work. 2006;36:541–559.
- PIAGET, Jean. *Psychologie inteligence*. Vyd. 2., v nakl. Portál 1. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-717-8309-9.
- PTÁČEK, Radek, Hana KUŽELOVÁ a Libuše ČELEDOVÁ. *Vývoj dětí v náhradních formách péče*. Vyd. 1. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2011. ISBN 978-80-7421-040-2.
- SMOLÍK, Josef. *Subkultury mládeže: uvedení do problematiky*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2907-7.
- SMOLÍKOVÁ, Veronika. *Tradice pěstounské péče v českých zemích*. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2014. ISBN 978-80-7418-218-1.
- ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka. *Přehled vývojové psychologie*. 3., upr. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. ISBN 978-80-244-2433-0.
- ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6.
- ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem: [vývojová psychologie] : přepracované vydání*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2004, 390 s. ISBN 80-736-7124-7.
- THOROVÁ, Kateřina. *Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0714-6.

VANČÁKOVÁ, Martina. *Romské dítě v náhradní rodině*. Praha: Občanské sdružení Rozum a Cit, 2008.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči*. Vyd. 1. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2012, 181 s. ISBN 978-80-87455-14-2.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012, 531 s. ISBN 978-80-246-2153-1.

VÝROST, Jozef a Ivan SLAMĚNÍK. *Sociální psychologie*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-1428-8.

WOOD, Wendy and EAGLY, Alice H. *Gender Identity*. In M. R. Leary & R. H. Hoyle (Eds.), *Handbook of Individual Differences in Social Behavior*. New York, NY: Guilford Press, 2009, 109 – 125.

ZÁBRANSKÁ, Žaneta. *Sebepojetí dětí z dětských domovů a rodin*. Praha, 2015. Bakalářská práce. Karlova univerzita v Praze. Fakulta pedagogická.

5.2 Elektronické zdroje

Dobrá rodina, o.p.s: Proč pěstounská péče [online]. Dobrá rodina: © 2015 [cit. 15. 3. 2016]. Dostupné z: <http://www.dobrarodina.cz/chci-byt-pestounem/124-proc-pestounska-pece>

MPSV: Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí [online]. MPSV: © 2014 [cit. 15. 3. 2016].

Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/22668/rocenka_prace_2014.pdf

Středisko náhradní rodinné péče, spolek: Formy náhradní rodinné péče [online]. Středisko náhradní rodinné péče: © 2014 [cit. 15. 3. 2016]. Dostupné z: http://www.nahradnirodina.cz/formy_nahradni_rodinne_pece

Středisko náhradní rodinné péče, spolek: Statistiky náhradní výchovy v ČR [online]. Středisko náhradní rodinné péče: © 2014 [cit. 15. 3. 2016]. Dostupné z: http://www.nahradnirodina.cz/statistiky_nahradni_vychovy_v_cr

Středisko náhradní rodinné péče, spolek: Výzkum praxe náhradní rodinné péče v České republice a zkušenosti aktérů s touto praxí [online]. Nadace Sirius: © 2014 [cit. 15. 3. 2016]. Dostupné z: <http://www.nadacesirius.cz/soubory/ke-stazeni/Monografie.pdf>

Nadační fond J&T. Tiskové zprávy: Absence citové vazby poznamená dítě na celý život [online]. Ptáček a kol.: 2014 [cit. 11. 4. 2016]. Dostupné z: <https://www.nadacnifondjt.cz/absence-citove-vazby-poznamenadiite-na-cely-zivot-t16.html>

6 Přílohy

1) **Tabulka č. 1:** kategorie analýzy: *sebeobraz, reálné já versus ideální já, vazba, kultura kamarádství*

	SEBEOBRAZ			REÁLNÉ JÁ VS. IDEÁLNÍ JÁ		VAZBA		KULT KAMARÁSTVÍ	
	Vzhled	Chování	Charakter	Blízké	Vzdálené	1 osoba	Více osob	Bezmezná přijetí	Kategorizace kamarádů
ŽOFIE	√	√	√	√			√	√	
KAROLÍNA		√	√	√			√	√	
SANDRA	√	√	√	√			√	√	
LUBOŠ		√	√	√		√			√
PETR		√	√		√	√			√
MATĚJ	√	√	√		√	√			√

2) **Tabulka č. 2:** kategorie analýzy: *já jako součást specifických skupin*

	JÁ JAKO SOUČÁST SPECIFICKÝCH SKUPIN			
	Náboženské skupiny	Osoby romského etnika	Osoby s podobným životním příběhem	Příslušnost ke školní vrstevnické skupině
ŽOFIE	√			
KAROLÍNA	√			
SANDRA	√		√	√
LUBOŠ				√
PETR		√		
MATĚJ			√	

3) **Tabulka č. 3:** kategorie analýzy: *životní hodnoty, spravedlnost jako ctnost, orientace na morální hodnoty*

	ŽIVOTNÍ HODNOTY					SPRAVEDLNOST JAKO CTNOST	ORIENTACE NA MORÁLNÍ HODNOTY
	Rodina	Intimita	Vzdělání	Zdraví	Kamarádství		
ŽOFIE	√	√	√				√
KAROLÍNA	√	√	√			√	√
SANDRA	√	√	√		√	√	√
LUBOŠ	√	√	√	√	√	√	√
PETR	√	√	√	√	√		√
MATĚJ	√	√	√	√			√

Ukázka rozhovoru s Lubošem

Na úvod se tě zeptám, jak se dneska máš? Mám se dobře.

A s jakou náladou přicházíš? No... takovou zajímavou. **Zajímavou?** Nevím, co od toho rozhovoru čekat.

To je pochopitelný. První, na co se tě zeptám, je tvoje přítomná rodina – s kým aktuálně bydlíš, jestli mi popíšeš. No... bydlím prostě jakoby s mojí vlastní babičkou. Před... před... teďkon před 12 lety jsme odešli od pravý mámy s mojí starší ségrou. **Takže ségra taky s Tebou bydlí?** Ano... tak napůl. Teď už je skoro vždycky u přítele.

Tak teď Tě poprosím, abys mi popsal přímo vztahy s babičkou a třeba i s tou ségrou. Co třeba babička dělá, jaká je, jaký s ní máš vztah... No tak babička ta už je v důchodu a jinak jako dělá prostě v domácnosti, stará se o nás a... já s ní vycházím, tak jak kdy. Samozřejmě je v jiný věkový kategorii, takže v některých věcech se prostě neshodujeme, ale zase v některých prostě mi poradí nebo tak, takže s ní vycházím dobře.

Dokázal bys mi říct, v čem se třeba s babičkou neshodujete? Tak neshodujeme se třeba... Já nevím... když je to... třeba ve škole, když přinesu nějakou horší známku, snažím se jí to vysvětlit, prostě nepochopí, že ona to měla lehčí, chápala to ve škole.

A jak na to reaguje? No... jakoby vynadá mi a samozřejmě donutí mě k tomu, ať prostě další den si to zlepším a takhle to prostě jde dál.

A v čem je to dobrý s tou babičkou? V čem je to dobrý, že třeba když náhodou já mám nějaký problémy, tak ona mi poradí nebo pomůže. Nebo prostě je mojí oporou, třeba se vztahama, tak mi poradí... nebo někdy i po tý finanční stránce, když třeba potřebuju někam jet nebo takhle, tak... sice někdy je proti, když nezná toho člověka, ale když jedu za někým, koho zná, tak mi řekne akorát: „Užij si to.“ Takže tohle jako jsem rád, že to tak je.

Tak a kdybys teď měl zhodnotit ten tvůj vztah s babičkou – dala bych Ti takovou tu škálu od 1 do 10, kdy jednička znamená, že je to úplně špatný ten vztah a 10 je úplně prostě nejlepší vztah. Tak jaké číslo bys zvolil? Tak asi sedmičku.

Tak jo. Tak ještě něco o tý babičce? O babičce... už asi ne... nevím.

A kde dřív pracovala babička? Pracovala jako nejdřív švadlena, pak u českých drah na tom... na přepážce.

Tak jo, pokud tě už nenapadá nic k babičce, tak se můžem přesunout na tu ségru. Se ségrou vycházím, jenom když chci, to je taková ta nepřizpůsobivá sourozenecká láska.

A o kolik je starší ségra? Ta je právě o 2 roky, takže ta už je jako... ta už si myslí, že prostě může být taková nadřazená, že prostě... Když já něco řeknu, tak je to špatně, jo. Pak nevycházím s jejím přítelem, takže tím se to taky nemůže zlepšit. Máme nějaký spory, ale zase... někdy když máme třeba dobrou náladu, tak spolu komunikujem, někam

vyrazíme nebo to... Ale je to tak jednou, dvakrát do roka. Jinak se ségrou tolik nevycházím.

A se ségrou se teda vídáš jak často? Teďkon se s ní vídám jako všechny pracovní dny, o víkendech je u přítele, protože to ještě chodí... teď šla do prváku na učňák. Dodělala jakoby tu střední, ale neudělala maturitu, takže musela na učňák, tak dojíždí.

A v čem to nejvíc skřípe se ségrou? No tak prostě... Ona mě bere jako toho mladšího bráchu, takže si myslí, že si může dovolit všechno, ale já to prostě nemůžu připustit. Se pohádáme prostě někdy i kvůli malichernostem. Teď se mi zdá, že i u tý babičky prostě, že je i výš. Jakoby jsme doma oba i s babičkou, tak vždycky když se něco udělá jako špatně, tak je to vždycky na mě. To je takovej ten nejmladší článek.

Takže si myslíš, že jako babička ochraňuje víc Tvoji ségru než Tebe? Jo. Když ségra přijede s přítelem, tak já si jdu radši do pokoje. Radši se tam moc neukazuju, protože pak to odnáším všechno.

A v čem váš vztah se ségrou vidíš pozitivní? Je tam něco, co ten vztah drží? No tak... asi jedinou věc, s kterou mi pomáhá, tak to jsou třeba... když jsem měl nějaký rozchod. Tak to mě vždycky podržela, sice mi nadávala, jakej jsem *debil*, protože jí znala samozřejmě, ale pak jako mi poradila... to je tak jediný, no.

A kdybys měl zase použít tu deseti stupňovou škálu, tak jaký číslo by to bylo? Teď by to byla tak čtyřka.

Tak, napadá Tě ještě něco k té ségře? To už asi ne. **A teda proč skřípe s tím jejím přítelem?** No, jemu je pětadvacet a prostě... ona už je s ním pět let a... jako když s ním začala, tak jsme si ještě jakš takš rozuměli, ale pak jako to pokračovalo a já... On je truhlář a já jsem šel na stejnej obor a myslel jsem si, že mi prostě poradí. Za ty tři roky jsem za ním šel tak desetkrát a řekl vždycky jedinou větu: „Budeš na dílně, nauč se to.“ Takže prvák, ten jsem sotva prolez. Že by mi nějak pomohl, nebo prostě poradil, co mám dělat, co dělám špatně... prostě od té doby si s ním prostě nesednu.

Řeší to Tvoje ségra nějak, že nevycházíš s jejím přítelem? No jako... nesouhlasí s tím, ale snažila se mu prostě něco říct, proč se mnou nevychází, tak se mu snažila něco říct a mně taky, proč si nerozumíme nebo takhle... nemá zájem. Babička je taky z toho pak nešťastná, prostě když je tam u nás a nemluvíme spolu.

Další, co bych se Tě chtěla zeptat, je teda Tvoje biologická rodina – můžeš začít, jak chceš. Tak moje máma, ta byla s chlapem, s kterým měli zakázáno se s námi stýkat jako soudně. Jenomže když jsme bydleli ještě ve Strakonících a prostě bydleli jsme v jednom baráku. Já s babičkou nahoře, jako v druhym patře a mamka v prvním, takže jsme se museli vídat. Takže pak prostě asi 3 roky nás tam nechtěli pustit, ani ségru, tak jsme z toho byli špatní, tak jsme se jí vyhýbali, ale pak jako jsem přeci věděl, je to moje máma. Dozvěděl jsem se taky, jako proč to musela udělat, takže jsem se s ní začal bavit jako... tak jsme tady to řešili. Teď se s ní jednou, dvakrát za tejdén vidím, je v pohodě... no a ... pravej táta, toho neznám už od tří let. Od té doby jsem ho už neviděl.

A jakto, že ho neznáš od tří let? Protože se rozvedli s mamkou, on prostě zrušil jakýkoliv kontakt, zřeknul se alimentů, všeho... udělal si vlastní život, založil si další novou rodinu, udělal si svoje vlastní děti. My jsme mu ukradení.

Máš ještě nějaký informace o tom tat'kovi, myslím nějaké aktuální? No, aktuální, jenom jakože se mu narodily před 4 rokama 2 holky, takže já už mám čtyři sestry.

A tys je někdy viděl? No, ty dvě malý, protože mamce posílal fotku, jako když se narodily, takže jako miminka jsem je viděl. Ale, jinak ne. Jinak mamka má ještě jednu dceru, jako mojí sestru a tu má právě s jedním bejvalým přítelem, kvůli kterému jsme skončili u babičky.

Vrátíme se ještě k tomu tat'kovi – jseš s nim nějak v kontaktu? No... Nebo máš na něj nějaký kontakt? No, vyhledat by se to dalo třeba podle adresy nebo todle, ale nemám zájem. **Nemáš zájem, takže bys ho nechtěl vidět.** Ne.

Tak a teď k tý mamce, říkal jsi, že to je 12 let? Ano, od šesti let, takže už je to 12 let.

A chceš mluvit o tom, co se teda stalo? No... jako... můžem o tom mluvit, já pokud vim, tak nějak že mamka měla přítele a ten jí mlátil a potom nás taky, to už mi byly čtyři, když si ho našla, takže 2 roky s nim byla a to nás mlátil a jí taky. Často tam byli policajti, sociálka a tak prostě jsme pak... v šesti letech jsem jel na tábor s mojí starší ségrou a prostě mamka přišla s brekem k nádraží pro nás, že už prostě nejsme u mamky, ale bydlíme u babičky. Tak jsme jeli pak na dvouměsíční tábor, než se to vyřešilo – soudy a todle. Od té doby jsem u babičky. Takže prostě kvůli němu to... Taky jí pak mlátil dál, zůstala s nim, i když věděla, že o nás přišla kvůli němu. Pak o tři roky pozdějš jí udělal dítě, aby s ní mohl bejt dál, protože ona ho chtěla vyhodit... No... tak 2 roky jí platil. No, ale pak to začlo znova, že chodil opilej domů, mlátil jí, no a až teďkon se mamka se sestrou přestěhovaly ze Strakonice. Tak teprve dostala odvahu prostě ho vykopnout. Udělala to tak, že prostě tý malý ségře, tý bylo šest, na ní toho bylo moc a tak se prostě bez něj přestěhovaly a ona prostě jak byla malá, prostě bylo toho na ní moc, tak si ani nevšimla, že její táta prostě odešel. Takže ta si na něj nevzpomene, když jsem jí řekl jméno, tak se mě zeptala, kdo to je.

Jak jsi říkal, že ti to maminka řekla na tom nádraží, vzpomínáš si přesně, jak to probíhalo? No, jako my jsme vyšli z toho vlaku, já jsem jí tam viděl prostě brečet, tak prostě jsem si v hlavě říkal, co se děje. Babička tam nebyla. Tak jsme tam přišli a máma nás oba dva obejmula. Řekla nám prostě, že už s ní nebydlíme, že už s ní nemůžeme bejt. Tak jsem začal brečet, pak pro nás přijel děda, ještě když žil, tak pro nás přijel. Jsme byli v takovém šoku, že už jsme ani nemohli dojít domu půl kiláku. Jsme se prostě zhroutili.

To pro tebe muselo být dost těžký. Myslím, že jsem se z toho dostal někdy v patnácti.

Jak bys teda popsal svůj vztah se svojí biologickou mamkou? Říkal jsi, že se s ní vídáš. Jako bavíme se úplně normálně o všem, kromě toho, co se stalo.

Takže o tom nemluvíte? No, nemluvíme o tom, ale když už prostě mi řekne něco špatnýho, třeba o babičce nebo tak, tak párkrát se mi stalo, že prostě ze vzteku jsem jí

řek... řek jsem jí, že... jednu větu – „tys nás taky odkopla, tak čau.“ To jsem se s ní třeba 2 měsíce nebavil, pak jsem se jí omluvil a teď už se s ní bavím.

A co dělá mamka? No, mamka, ta dělá – jestli víš, jak je tady TRW. **Vím.** Ona je teď v invalidním důchodu, takže si ještě přivydělává.

Tak a kdybys měl zase použít tu škálu pro tu mamku... Tam by to bylo nějakých těch 7.

Dobře a ty jsi teda mluvil, že máš ještě ségru od mamky – teď jí je kolik let? Teď jí je devět.

A jak s ní vycházíš? No, ona mě bere jako takovýho jako tátu. **Takže v Tobě vidí nějaký vzor?** No. Protože já prostě jakmile mám čas o víkendů nebo to, tak prostě si jí vezmu, aby si mamka odpočinula. Tak prostě jí vezmu třeba do Prahy na nějaký výlet nebo třeba na kolo i... no... když jí šikanovali ve třídě, tak jsem se o tom dozvěděl asi po třech měsících, takže jsem šel na Jiráskovku (*název základní školy*) a řekl jsem jim, ať už jí nechají. Pak jsem měl nějaký voplejtačky s tou ředitelkou, ale tak museli to pochopit.

Jaké má ségra vlastnosti? Ona je taková hodná, jí беру jako malou ségru.

Tak a chtěl by ses ještě o někom zmínit, co se týče biologické rodiny? Jako já kromě té babičky, mamky, toho táty jako nikoho jinýho biologickýho nemám. Jako třeba tety a takhle – tak vídám se občas s jednou tetou. Babička měla dřív přítele jako mého pravýho dědu a to je jeho sestra. Tak jako s tou se občas vídám, když přijede za babičkou.

Teď se Tě zeptám, jestli máš nějaký kamarády? To mám a mám hlavně tady teď kon ze školy a dřív jsem měl hlavně z těch Strakonic, tam jsme měli partu, kvůli který jsem taky promarnil příležitost jít na normální střední a ne na učiliště. **Jakto?** No, protože před patnácti jsme se měli stěhovat, to jsem končil devítku a prostě jsem se chytl špatný party. No a tak jsme začali trošku pít a v pololetí osmičky jsem měl 3 dvojky – takže jsem si už prostě vybíral nějakou střední školu a na konci osmičky jsem měl asi 8 čtyrek. Takže jsem si ten průměr trošku víc zkazil. Tak jsem pak dodělal devítku, sice jen tak tak, ale dodělal. A taky na konci devítky jaký jsme tam dělali blbosti, tak to už byly 2 měsíce před koncem a pak jsme tam přestali chodit. No, tak to jsme dělali takový ty... prostě klukoviny. Sem tam jsme rozbili nějaký dveře nebo prostě jsme je vysazovali, schovávali, nějaký ty připínáčky na židli a tak. Že ty učitelé nás prostě vyhnali z té základky, tak prostě mi tam zakázali chodit. Pak až prostě jsme přišli na vysvědčení. Někdo ředitelce řekl, že si na vysvědčení chceme přinést nějakou flašku, opít se a jít si pro vysvědčení. Tak ona si tam pozvala policajty. Samozřejmě všichni tam přišli normálně a prostě... s kytka a todle, no a policajti tam byli, tak nám dávali dýchnout. Takže takové vysvědčení s pamatováním. No a pak jsem se přestěhoval prostě sem a za těmi starými kamarády jsem přestal jezdit, přestal jsem se s nima bavit a našel jsem si kamarády tady.

A tady máš taky nějakou kamarádkou partu? No, to ne, ale normálně jako s klukama zajdeme i ven. Ale jinak se tady bavím prostě jenom s jedním. Prostě jako děláme takový ty normální věci, že si jdeme zakopat, někdy zajdeme i do klubu nebo to.

Takže tenhle ten jeden je Tvůj nejlepší kamarád? No... A co bys o něm řekl, jakej on je? No... on je takovej, prostě povahou tak jako já. Je takovej prostě přátelskej, jako dokáže udělat zábavu, prostě... jako nelže, prostě není takovej, že něco uslyší a hned to pošle dál. Takže se mu můžu svěřit a on mně taky. Asi tak, no.

Dobře. Ted' se Tě zeptám na Tvoji školu, jestli bys mi dokázal popsat svůj vztah ke spolužákům, vůbec jaká je atmosféra ve třídě. No, se spolužákama vycházím prostě... jsme tam jako skvělá parta ve třídě. Že nikdo tam nemá problém s nikym. Žádný prostě že by se vylučovaly nějaký slabší články, silnější a to... prostě jsme si všichni rovní. No... a ta škola... teda jako ta třída, ta prostě... jo, děláme nějaký průšvihy nebo to, to tam dělá každej. Proto jsme vyhlášeni jako nejhorší třída ve škole, že tam prej horší ještě neměli. Všichni procházíme tak nějak jako... prostě... nikdo nedělal žádný reparáty – prostě se čtyřkama, trojkama, dvojkama nějak to je v pohodě.

A kolik vás je v té třídě? Ted'kon je nás tam 27, protože jsme spojení s instalatérama. Ale jinak jako truhláři, co jsme na dílně, tak je nás 15.

To jsou samí kluci, nebo nějaká odvážná dívka? Ne, samí kluci. Za holkama chodíme spíš jako to... k aranžérkám, třeba k šičkám ještě. **To jste tedy všichni ve stejné budově?** No.

Dobře. Jak bys popsal svůj vztah s učiteli? Můžeš to třeba zaměřit na třídní učitelku. No, tak s třídní učitelkou s tou jako mám dobrej vztah, ona je taková prostě, že... prostě k nám mluví, tak jako kdybychom byli její prostě to... kdybychom byli jako její vrstevníci. Že sice ona je asi o 20 let starší, ale prostě... bere nás spíš jako kámoše než jako žáky. Takže jakmile uděláme nějaký průšvih, tak jde za ředitelkou a... neřešte to, stejně to udělají znova. Takže jako někdy se nás zastane, no a někdy jí naštvem, takže je protivná nebo to každej ví. No a pak tam jsou ostatní učitelé jako – s některejma vycházíme a s některejma ne, no. Někteří jsou víc drsní, ale zase toho víc naučej. Nebo měli jsme tam jednoho, kterej mě nenaučil vůbec nic, furt jenom řval a to... Tak prostě jsme si s klukama řekli, že prostě jakmile on neodejde, tak prostě my nedostaneme jinýho učitele, kterej nás něco naučí. Tak jsme ho prostě doslova vyštvali. Prostě jsme ho vůbec nikdo nevnímal o hodině, takže pak na nás řval celý 2 hodiny, žejo. Takže jsme ho prostě ignorovali celou hodinu. Pak už mu to šlo na nervy, tak po půl roce vodušel. Dostali jsme učitele a za půl roku jsme se museli naučit to, co za celej rok. Takže docela jako záhul. Všichni byli zticha celou dobu – 2 hodiny. Ale všichni jsme ten prvák prolezli s trojkama. **A je tam nějaký učitel, s kterým vyloženě nevycházíš?** No... jeden tam je, no. Takovej... no on je jakoby bejvalej Mistr, takže prostě má jinak zavedenej ten svůj systém, prostě na praxi je to jakoby větší pohoda a to... a on je hlavně takovej prostě... on je to voják z povolání, takže takovej jako krutější. Nejsem tam i jedinej, kdo s nim má jako to prostě... No on si občas dělá z těch lidí srandu a ještě donedávna jsem měl jako bradku a pak jsem jí shodil... no a on prostě to na mě viděl, dělal si ze mě srandu a říkal mi „kozí brado“ a takový a... Máme ho na všechny odborný předměty, tak prostě jsem s ním musel začít vycházet, jak jsem mu odevzdával, prostě jsme dělali odborný kreslení – jako výkresy třeba nábytku. No, tak jsem mu prostě odevzdal těch 5 výkresů za 1, nejlepší ze třídy. No a prostě změnil názor a zase jsem dostával jedničky.

Zeptám se Tě na volbu školu, ty už jsi mi to trochu popsal, že sis pak zhoršil ten průměr a musel jsi jít na učiliště. Ale na tom učilišti je ještě víc oborů, žejo. Tak co tě vedlo k tomu, že zrovna ten truhlář. No, tak na toho truhláře jsem šel kvůli tomu ségřinýmu přítelovi, že jsem si myslel, že mi s něčím pomůže a takhle... No, tak ale pak už jsem si musel poradit sám. Jako mohl jsem to v prváku prostě vzdát a jít na jinej obor. No, ale to jsem si řekl, že mě to baví dělat se dřevem, baví mě to – tak to prostě dělám, no. Ted' mi to zakázali doktoři. **Jakto?** Protože mám epilepsii a to nemůžu dělat na strojích. **To je nebezpečný, to jo teda.** A když jsem jako Mistrovi ukázal papír, tak jako mi řekl jedinou věc: "Hele, buď ti to budu respektovat, ale běž domů a nechod' už vůbec, anebo to jako můžu vzít, zmuchlat a běž ke stroji, protože lidi potřebuju." **Takže to tedy zmuchlal?** Takže to zmuchlal a zahodil to.

Tak a kdyby sis měl ted' říct, jaká osoba je v Tvém životě nejdůležitější? No, tak babička. **Proč?** No, tak protože jsem prostě mohl skončit třeba v děcáku nebo takhle, že ona si mě vzala do péče.

Ted' otázka na tělo, jestli máš nějakou holku? No, ode dneška jo (úsměv). **No vidíš to, tak je to takový čerstvý.** No, tak snažil jsem se o ní 2 měsíce. **Tak to gratuluju, že se Ti to povedlo.** No... rozumíme si... prostě... uvidíme, jak to půjde dál, no. **A kde jste se seznámili?** No, před těma dvouma měsícema, ona jako chodí ke mně na školu na integrálku. Tak před těma dvouma měsícema jsme si spolu začali nějak trošku povídat a to. A pak jsem jel za ní... No a my už jsme včera tak nějak, jako jsem za ní byl a to už jsem věděl prostě, že to a tak... **Takže nějaká aranžérka?** Ne ne, ona je na tom druhym oboru – na tom šička – jako šití šatů a takhle.

Dobře. Tak... Nyní se přesuneme na 3 modelové situace. Vždycky ti přečtu nějakou situaci, do který se jako pomyslně dostaneš a ty mi řekneš, jak by ses zachoval v daný situaci.

1. *Představ si, že jedeš tramvají a vedle tebe se nějaký pán dobývá do kabelky nic netušící ženě – jak bys zareagoval?*

Tak bych na to upozornil. Samozřejmě že bych na něj zařval: „Nech toho,“ nebo takhle. Taky jsem to už jednou udělal. **Takže s tím máš zkušenost.** Normálně jsem byl na Václaváku, pán tam sebral někomu tašku. Naštěstí jako kousek opodál byli policajti, takže jsem si říkal, že mi nemůže nic udělat nebo takhle. Tak jsem na něj zařval.

2. *Ve škole spatříš skupinku starších žáků, jak berou svačinu malému chlapci a ošklivě se mu posmívají – jak bys zareagoval?*

No tak bych se ho zastal. **Jak by ses ho třeba zastal?** Řekl bych těm starším, ať ho nechaj. Postavil bych se před ně a řekl bych jim, ať jdou proti mně a ne proti prostě slabšímu.

3. *Heinzovo dilema*

No jako já bych udělat všechno pro tu ženu. Tak kdybych ten lék pro ní měl sehnat, tak bych ho i ukradl.

Tak ještě se Tě zeptám, jaké jsou Tvoje životní hodnoty? Životní hodnoty to znamená něco, co je pro Tebe v životě důležité. Tak jako se mít hlavně dobře, mít prostě lidi kolem sebe, jako lidi kolem mě a prostě tak jako, abych dopad taky v životě... a když to nevyjde, tak abych neskončil fakt jako na dně a abych se v budoucnu prostě o sebe dokázal postarat. Abych prostě jako nemyslel jenom sám na sebe nebo tohle a prostě, já bych se chtěl vyučit kvůli tomu, že abych prostě nemyslel pak jen sám na sebe, že bych se postaral i o rodinu a takhle. **Tak a kdybys to měl tak shrnout ty životní hodnoty jedním nebo dvěma slovy, jako například rodina, vzdělání, zdraví.** Rodina a zdraví

Zeptám se Tě, kde se vidíš, až ti bude 30 let? Jaký bys chtěl být? Kým bys chtěl být? Kde bys chtěl být? No, to je složitá otázka. **Jako chápu, že nemůžeš mít nějakou reálnou vizi, ale když se nad tím tak zamyslíš...** No... hlavně bych chtěl dělat to, čím se teď učím, jako že bych normálně pracoval. Pak bych si chtěl udělat rodinu... barák jako rodinný dům, byl bych tam s nima a snažil se, aby prostě jsme byli šťastní.

A kolik bys chtěl mít dětí? Tak 2 až 3.

A vidíš se někde, že bys byl tady v okolí nebo že by ses odstěhoval dál? Nevím, já jsem třeba přemejšlel o tom, že bych chtěl bydlet na vesnici.

Proč zrovna na vesnici? Protože je tam klid a takový... není to teda blíž města, ale prostě tam není ten hluk a že prostě lidi se tam znaj a... Takhle jsem to měl v těch Strakonících, no. Tam už se sice vrátit nemůžu, jako můžu, ale musel bych si koupit úplně jinej barák, protože tady ten, ve kterém jsme byli, tak ho zboural ten chlap a nějaký inženýr si to koupil a teď tam staví – jestli víš, jak je taková ta... takový ty domy jenom taková ta krychle. Takový ty, nevím, prostě... **Takový ty zmenšený malý paneláky?** No, no. Tak to staví na pozemku, kterej je tak nějak jako půlka fotbalovýho hřiště, je tam taková malá kostička. **To asi nevypadá moc esteticky.** To ne.

Jak jsme se bavili o těch hodnotách, myslíš si, že se budou měnit, nebo že zůstanou stejné? To jako nemůžu vědět dopředu, ale já bych se snažil o to, aby to tak bylo, no...

Teď se Tě zeptám, jaké jsou Tvoje silné a slabé stránky – můžeš začít, čím chceš. No tak... silné... možná jako to učení a vědomosti... no... **Jako že se rád učíš, nebo jak to myslíš?** No jako ne, že se rád učím, ale že prostě už jako i základce jsem měl prostě výzo, že jsem se nikdy nemusel učit, ale vždycky jsem měl prostě ty dvojky, trojky, z předmětů jako je čeština, matika – prostě takový ty základní předměty, jazyky. No ale slabina, ta je v těch odbornějch. Tam už se prostě musím učit. No ale jinak jako jak to mám v životě, moje silná stránka je prej, že se prostě zastanu slabšího.

Říkal jsi „prej“, tak kdo to o Tobě tedy říká? No, říká to o mně babička, mamka, mí kamarádi, mí známí a tohle.

No a ta slabá, že prostě... nevím, no. Že jako jsem nerozhodnej, no...

Jak se to třeba projevuje? No třeba někdo mně dá dvě možnosti na výběr a trvá mi dlouho, než si vyberu. No... a potom, že... prostě... jdu do všeho jakoby bez rozmyslu. Než abych první si to rozmyslel...

A už jsi jako tímhle narazil? No, to jsem jako narazil, no.

Mohl bys mi to nějak popsat, nějakou situaci? To bylo ve vosmičce, když jsem se dozvěděl – jsem tam chodil s holkou a můj spolužák jí mlátil. Jemu už bylo patnáct. No, tak prostě... já jsem ho nechtěl nějak jako mlátit za to nebo tohle ze začátku, tak jako jsem to neřešil... S tím že on mě pak celou hodinu, celý den provokoval a ona mi to mezitím řekla, že mi nechtěla říct, co se děje. Jak mi to řekla, tak jsem si počkal na poslední hodinu, přišel jsem ke dveřím, dal jsem mu jednu jednu pěstí a vyrazil jsem mu 4 zuby. To jsem měl co dělat ukecat jeho mámu, aby mě neudala, protože on skončil pak na 14 dní v nemocnici s tím, protože mu drátovali pusu a nevím, no... Protože když už jako jdu do něčeho, tak prostě... tady jsem měl štěstí, že jsem netrefil vejš. Protože kdybych mu trefil nos, tak mu zarazím tu kost do mozku a byl by mrtvej. **Tak tady se ale projevila i ta Tvoje silná stránka, že se zastáváš těch holek.** To jo.

Tak napadaj Tě ještě nějaký silný nebo slabý stránky? Tak nějak jsem dobřej v tom sportu, že mě bavěj všechny sporty, hodně mi jich i jde. Těch slabejch... to nevím... **Spíš to zaměřuj na vlastnosti, jakej jseš.** No, nevím, já jsem o tomhle nějak moc nepřemýšlel. Ale jako... nevím, no. Prostě jsem upřímněj, často pravdomluvněj, že jako já nedokážu lhát, no. Že já prostě vždycky, když lžu, tak prostě... je mi to v tu chvíli blbý a prostě neumím tomu člověku lhát do obličej. Nebo to už na mě lidi poznaj, že prostě, že neumím lhát, tak si pak z toho akorát dělaj srandu. Nevím, jaký další vlastnosti.

Tak a jak jsi teda se sebou spokojený? Tak jak kdy, tak dobře.

Tak a poslední oblast jsou Tvé zájmy, takže jestli mi můžeš popsat, jaké jsou Tvé zájmy? No tak zájmy... Tak kdysi jsem hrál fotbal, kterej teď hrát už nemůžu kvůli operaci kolene, takže teď už to hraju jen tak okrajově. Teď chodim s kamarádem ve škole nebo tohle.

A ty jsi teda hrál za nějaký tým? No, hrál jsem nejdřív za ty Strakonice, pak rok prostě druholigovej Jinín, no... a pak 2 roky ve Slavii, jako v žákách. No a pak prostě byla devítka, tak jsme si šli po vysvědčení ihned zakopat s klukama a já jsem si tak šikovně... že jsme oba dva takhle vykopli s kámošem a míč prostě... On ho ukop a já jsem ho prokop, to koleno jakoby udělalo „křach, křach“. No, takže jsem měl prostě prasklej meniskus, tak jsem šel do nemocnice. Oni mi ho měli původně spravit, oni ho otočili – takže jakmile se víc rozeběhnu, nebo vykopnu do něčeho, tak prostě mi tam rupne a jdu tam znova.

Pak jako jízda na kole, počítač...

A co třeba děláš na počítači? Většinou jako hraju hry... nebo jako prostě ty sociální sítě, taky to prej není dobrý. Zjistili, že babičce přišel účet za mobil, že já jsem buď na počítači, nebo na mobilu na datech... no, tak zjistili z nějaký jejich statistiky, že jsem na tom internetu 15 hodin denně. **To je celkem dost.** Což je od té doby, co se vzbudim, tak jsem tam. Protože to zjistili tím, že jakoby mám ty data zaplý prostě celý den. **Takže i když tam nejseš.** No, ano. Tak nevím, no. Babička mi za to nadává: „Co to tady zase pípá.“ Když jim, tak mi to zabaví. Takže to, ten internet... ale tak jinak občas běh, pak to kolo, fotbal pak...

A proč tě baví takhle ten sport? Co Ti to dává? No tak hlavně pohyb a chci bejt jako nákej to... prostě chci bejt hlavně v té formě a ... samozřejmě z toho fotbalu, jak jsem

měl kondičku a formu, tak to jsem ztratil kouřením a takový. Takže teď se snažím prostě, abych nevypad úplně z té formy. Abych pak prostě nedělal jen sport „gaučing“.

A jak třeba často jezdíš na kole? No... když je léto, tak třeba ob den nebo každý den. Teda jako ne, když jsem třeba někde pryč, to tak často nejezdím. Ale jako stalo se, že jsem měl přítelkyni – bejvalou a ta bydlela právě.... Bydlela 150 nebo 170 kilometrů. Jsem tam jezdil každý víkend vlakem. Takže 3 a půl hodiny trvala cesta – jako tam to bylo v pohodě, to jsem jel 3 a půl hodiny a uběhlo to rychle, jsem si zvykl, ale když jsem jel od tamtad' v devět hodin večer, tak jsem sem přijel v půl jedny... a být o půlnoci na hlaváku... No, jsem se s ní pak rozešel. Po půl roce jsem se s ní dal dohromady a po měsíci jsem se s ní zase rozešel. A dneska jí uvidím znova. Já jsem jí nějak nedokázal přestat milovat, vídal jsem se s ní zhruba nějaký rok a půl a pak jsem zjistil, že měsíc chodí se mnou a zároveň s jiným. Tak samozřejmě, když jsem se pak k ní vrátil, tak mě babička málem vyhodila z baráku. Ale je dobrý, když takhle lidi jako babička, mamka, sestra a ten její mi řekli: „Nechod' do toho, ona Ti to udělá znova.“ Potom se jim to potvrdilo. Tak já už si z toho dělám srandu, protože stresovat se kvůli tomu nemůžu, vím, že bych skončil v nemocnici, takže se fakt stresovat nebudu.

Ukázka dotazníku (Luboš)

1. **Prosím specifikujte své typické osobní vlastnosti, které Vás nejlépe vystihují. Např. statečný/á, líný/á, veselý/á apod.**

Veselý, mírumilovný, nebojácný, milý, hodný, statečný

2. **Cítíte/vnímáte se jako součást jedné nebo více *speciálních skupin*, do které skutečně zapadáte? Např. fotbalista, skater, rapper, ochránce přírody, knihomol, milovník koní, křesťan apod.**

Fotbalista (bývalý), cestovatel

3. **Nyní prosím zkuste doplnit tyto 2 věty:**

Já jsem ten/ta, který/á má (např. krásné vlasy, samé jedničky ve škole, málo kamarádů apod.)

Dobré přátele

Já jsem ten/ta, který/á umí či dokáže (např. jezdit na koni, vyšívát, péct koláče apod.)

Jezdit na kole

4. **Jak jste se sebou spokojen/á? Zakroužkujte prosím na této škále jedno číslo, kdy hodnota 1 – vůbec nejsem spokojen/á a 10 – jsem moc spokojen/á.**

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

5. **Na závěr se prosím zkuste zamyslet, jak byste si odpověděli na otázku: „Kdo jsem?“**

Hodný, milý kluk se smyslem pro humor. Založený na sportovní aktivitě, bez lenosti.